

Kuulustelun laadun varmistaminen

Rikoksesta epäillyn kuulustelun laatu Pohjanmaan poliisilaitoksen talousrikos-
tutkinnassa

Tommi Arpiainen

5/2022

TIIVISTELMÄ

Tommi Arpiainen: Kuulustelun laadun varmistaminen - rikoksesta epäillyn kuulustelun laatu Pohjanmaan poliisilaitoksen talousrikostutkinnassa

Opinnäytetyön muoto: Tutkimuksellinen

Julkisuusaste: Julkinen

Ohjaaja(t): Heli Jalander, Pia Käki

Tutkinto: Poliisi (AMK)

Tässä opinnäytetyössä selvitetään, miltä rikoksesta epäillyn kuulustelun laatu näyttääytyy talousrikoksiin keskittyvissä kuulusteluissa. Vastauksia haetaan myös siihen, onko kuulustelujen laadun määrittäminen mahdollista ja millaisin menetelmin laatua voitaisiin kehittää. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys nojautuu talousrikollisuuden, laadun ja laatujohtamisen sekä kuulustelujen kirjallisuuden ja aiempien tutkimusten ympärille.

Opinnäytetyö on tutkimusotteeltaan kvalitatiivinen. Sen kohderyhmänä toimii Pohjanmaan poliisilaitoksen neljä talousrikostutkijaa ja yksi Länsi-Suomen syyttäjälueen erikoissyyttäjä. Aineisto kerättiin talvella 2021 teemahaastattelujen pohjalta. Jälkikäteen aineisto litteroitiin ja analysoitiin sisälönanalyysiä hyödyntäen. Haastateltavat esiintyvät tutkimuksessa anonymisti.

Tutkimus osoittaa, että laatu esiintyy tärkeänä toimintaa ohjaavana tekijänä Pohjanmaan poliisin talousrikostutkinnassa työskentelevien puheissa, vaikka laatua ei olekaan määriteltä ja systemaattisesti johdettu Pohjanmaan poliisilaitoksen ylimmän johdon toimesta. Kuulusteluiden laatu näyttää perustuvan tutkinnanjohtajan ja talousrikostutkijatiimin omaan käsitykseen, näkemykseen, kokeemukseen ja oletukseen siitä, mitä laatu kuulusteluissa on. Nykyisellä toiminnalla kyetään todennäköisesti varmistamaan kuulustelujen tasalaatuisuus paikallisella tasolla hyvän perehdytyksen pohjalta, mutta onko se riittävää, on asia erikseen. Kehittämisessä tulisi keskittyä erityisesti laatukäsikirjan laatimiseen siten, että siinä olisi määriteltynä ja huomioituna kuulustelujen laadulliset tekijät työohjeineen ja työkaluineen. Toinen merkittävä kehityskohde on osaamisen kehittämisen tukeminen uran aikana.

Tutkimuksessa haastatelluilta henkilöiltä saatiin erittäin arvokkaita ajatuksia ja näkemyksiä kuulusteluiden laadun tilasta ja sen kehittämisestä. Tutkimustulokset eivät kuitenkaan ole yleistettävissä aineiston pienuuden ja valitun analyysimenetelmän johdosta. Tutkimustietoa tarvittaisiin kuulusteluiden laadun osalta vielä lisää, mieluummin valtakunnalliselta tasolta.

Sivumäärä: 56 sivua

Tarkastuskuukausi ja vuosi: toukokuu 2022

Avainsanat: kuulustelu, laatu, talousrikos, laatujohtaminen, talousrikollisuus, rikoksesta epäilty

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	2
1.1 Tutkimuksen tausta	2
1.2 Tutkimuskysymykset.....	3
1.3 Opinnäytetyön rakenne.....	3
2 TUTKIMUKSEN TIETOPERUSTA.....	4
2.1 Talousrikollisuus tutkimuskohteena.....	4
2.2 Laatu ja laatujohtaminen.....	15
2.3 Rikoksesta epäillyn kuulustelut.....	24
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	32
3.1 Tutkimuksen kohderyhmä.....	32
3.2 Aineiston kerääminen ja sen analysointi	32
3.3 Tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden varmistaminen	36
4 TUTKIMUSTULOKSET	37
4.1 Haastateltujen taustatiedot	37
4.2 Kuulusteluiden laatu.....	37
4.3 Johdon rooli laadun määrittämisessä	41
4.4 Laadun kehittämisen mahdollisuudet	42
5 JOHTOPÄÄTÖKSET	45
5.1 Yhteenveto	45
5.2 Oma pohdinta ja jatkotutkimusehdotukset	48
LÄHTEET.....	49
LIITE 1: HAASTATTELUKYSYMYKSET	55
LIITE 2: HAASTATTELUKUTSU.....	56

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön ensimmäisessä kappaleessa esitellään tutkimuksen aihe ja johdatellaan lukija opinnäytetyön sisältöön. Aluksi tutustutaan tutkimuksen taustaan ja käydään läpi, mihin aiheen valinta perustuu, miten se on rajattu ja minkälainen asema aiheella tutkimuskentässä on. Tämän jälkeen esitellään tutkimuskysymykset. Viimeisenä esitetään opinnäytetyön rakenne lukuineen ja pääsisältöineen.

1.1 Tutkimuksen tausta

Yksittäinen rikostutkija suorittaa suuren määrän kuulusteluja vuosittain rikoksesta epäillyille. Vastuu kuulustelun sisällöllisestä laadusta on pitkälti yksittäisellä tutkijalla, sillä virkaikään katsomatta tutkija suunnittelee ja rakentaa kuulustelustrategian kuulustelukysymyksineen itse. Hän voi kysellä kollegoiltaan vinkkejä mutta päävastuu on tutkijalla itsellään, sillä valmiita kirjallisia malleja tai pohjia ei ole käytettävissä. Vai onko sittenkin? Ja jos ei ole, voiko kuulustelu olla laadukas, vai onko se juuri niin hyvä tai huono kuin yksittäinen kuulustelija on?

Tässä opinnäytetyössä keskitytään tutkimaan kuulustelujen laadullista tilaa opintojen pohjalta heidän kiinnostuksen pohjalta. Taustalla on halu selvittää, onko asia niin kuin yllä kirjoitettiin ja jos on, millaisia mahdollisuuksia kuulustelujen laadun kehittämiseksi on. Ajankohtaisuuden ja vaikuttavuuden johdosta tutkimus on sidottu talousrikollisuuden kontekstiin. Talousrikokset ovat yhteiskunnallisesti merkittävä rikollisuuden ala ja laadullisin elementein voitaisiin vaikuttaa positiivisesti myös rikosten selvittämiseen. Kuulustelut rajattiin koskemaan rikoksesta epäiltyjen kuulusteluja, sillä ne koetaan haasteellisiksi myös talousrikosten kontekstissa. Opinnäytetyön tietoperusta tulee rajauksen osalta pohjautumaan talousrikollisuuden, laadun ja laatujohtamisen sekä rikoksesta epäillyn kuulusteluille.

Aiemman kirjallisuuden ja tutkimustiedon pohjalta havaittiin, että kuulusteluja on tutkittu kansainvälisesti paljon eri näkökulmista käsin. Tutkimustietoa löytyy kuulustelustrategioista, -tekniikoista, ja -menetelmistä, kuulustelopsykologiasta ja kuulusteluihin liittyvistä oikeuksista sekä velvollisuuksista. (esim. Geiselman 2012; Mäkelä 2020; Kaunisto ym. 2021). Kuulustelujen sisällön laatua ei ole juurikaan tutkittu, eikä määrittelyä ole sille, mitä laadukas kuulustelu on. Aiheen tutkiminen voidaan nähdä ajankohtaisena ja tarpeellisena, sillä opinnäytetyöllä voidaan tuottaa uutta tietoa käsillä olevasta asiasta.

Kuulustelujen laadun tutkimattomuus oli mielenkiintoinen havainto, sillä kuulustelut ovat kirjallisuuden mukaan yksi keskeisin asia esitutkinnassa (Karstinen 1998, 13; Ellonen ym. 1996, 6). Lisäksi kuulusteluilla on suora linkki ihmisen oikeusturvaan (Vero 2022). Rikostutkinta kuulusteluineen koetaan myös haastavana etenkin talousrikosten kontekstissa, sillä rikosasiat edellyttävät laaja-alaista

osaamista niin laista, kirjanpidosta, verotuksesta kuin kuulustelupsykologiastakin (Mansikkamäki ym. 2015; Vuorinen 2002; Ellonen ym. 1996). Suunnittelemattomuus ja huonosti hoidettu kuulustelu voi johtaa tutkinnan epäonnistumiseen (Ellonen ym. 1996, 179). Samalla kuulustelut näyttävät asialta, joka käytännössä opitaan työn lomassa virheitä tekemällä tai muilta oppien (esim. Ellonen ym. 1996: 1-2; Fredman ym. 2020). Armilan (2020, 43) kyselytutkimuksessa jopa 30 % vastaajista kertoi oppineensa yritysten ja erehdysten kautta kuulusteluosaamisensa. Voitaisiin olettaa, että kuulusteluille olisi laadittu työn luonteen johdosta laadullisesti määriteltäviä valmiita malleja ja ohjeita, joiden mukaan kuulustelu kysymyspatteristoinen rakennettaisiin.

Rikostutkijalla tulisi olla hyvät edellytykset oman työnsä hoitamiseen ja siinä menestymiseen. Työssä menestystä tulisi tukea hyvällä perehdytyksellä, koulutuksella ja työkaluilla. Aiempien tutkimusten mukaan myös virassa olevat rikostutkijat toivovat lisäkoulutusta (esim. Armila 2021, 43; Mäkelä 2018, 3 viitattu Lumme 2012, 13). Tämä kertoo siitä, että kuulusteluprosessissa ja osaamisessa on ammattilaistenkin mielestä vielä kehitettävää. Lisäksi tulee ymmärtää organisaation käsitys laadusta, laadullisesta työstä ja sen hyödyistä sekä laatujohtamisesta. Opinnäytetyö tulee vastataamaan myös näihin teemoihin.

1.2 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyö käsittelee rikoksesta epäillyn kuulustelun laatua talousrikosten kontekstissa. Tutkimusongelmaa lähestytään seuraavien tutkimuskysymysten kautta:

1. Miltä rikoksesta epäillyn kuulustelun laatu näyttääytyy talousrikoskuulusteluissa?
 - a. Onko laadun määrittäminen ja sen johtaminen mahdollista?
 - b. Millaisin menetelmin kuulusteluiden laatua voitaisiin kehittää?

1.3 Opinnäytetyön rakenne

Opinnäytetyö koostuu viidestä pääluvusta. Ensimmäisessä luvussa käydään läpi tutkielman aihe, tavoitteet, tutkimuskysymykset ja opinnäytetyön rakenne. Toisessa luvussa muodostetaan opinnäytetyön tietoperusta kirjallisuuden ja aiempien tutkimustulosten pohjalta. Luku koostuu kolmesta pääosiosta: 1) talousrikollisuudesta, 2) laadusta ja laatujohtamisesta ja 3) rikoksesta epäillyn kuulustelusta. Kolmannessa luvussa syvennytään opinnäytetyön aineistoon ja tutkimusmenetelmiin. Luku vastaa siihen, miten opinnäytetyön tutkimusosio on toteutettu. Neljännessä luvussa esitetään tutkimustulokset haastattelujen pohjalta. Opinnäytetyö päättyy lukuun viisi. Tässä vastataan tutkimuskysymyksiin, pohditaan niiden merkityksellisyyttä suhteessa kirjallisuuteen ja annetaan jatko-tutkimusehdotukset opinnäytetyön aiheelle.

2 TUTKIMUKSEN TIETOPERUSTA

Opinnäytetyön tietoperusta rakentuu talousrikosten, laadun ja laatujohtamisen sekä rikoksesta epäillyn kuulustelujen ympärille. Tässä osiossa syvennytään tarkemmin näiden osa-alueiden käsitteisiin, keskeiseen kirjallisuuteen ja aiempaan tutkimustietoon, jotta opinnäytetyön empiiriselle tutkimusosiolle saadaan luotua hyvä teoreettinen viitekehys.

2.1 Talousrikollisuus tutkimuskohteena

Talousrikollisuudella (Financial crimes) ei ole olemassa yhtä yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Tyypillisimmin sillä tarkoitetaan taloudellisen hyödyn tavoitteluun tähtäävää rikollisuuden alaa, jonka alle lukeutuu monia talousrikosten pää- ja alalajeja. (Laurio 2020, 1–2.)

Talousrikollisuuden juuret pohjautuvat sosiologi Edwin Sutherlandin valkokaulusrikollisuuden käsitteeseen. Sutherland tutki vuonna 1939 liiketoiminnan ja hallinnon edustajien tekemiä rikoksia, joiden motiiviksi muotoutui taloudellisen edun ja hyödyn tavoittelu oman ammattinsa varjolla. Rikosten tekijät kuuluivat samaan korkeaan yhteiskuntaluokkaan kuin päätöksentekijätkin, siitä rikollisuudenalan nimi sai alkunsa (esim. Geis ym. 1995; Alvesalo 2003; Bucy ym. 2012). Viimeisten vuosikymmenten aikana käsitteeseen on lisätty selvempi yhteys yritys- ja yhteisötoimintaan, sillä yhä oleellisemmaksi on muodostunut se, minkä organisaation puitteissa talousrikoksia voidaan toteuttaa (Lahti 2007; Hakamo ym. 2009, 37).

Suomalaisessa talousrikollisuuteen pohjautuvassa keskustelussa talousrikoksia on vuosien saatossa tarkasteltu sen perusteella, mihin talousrikokset voivat kohdistua, kuvailtu ja ryhmitelty erilaisia talousrikosten tekotyyppejä ja -tapoja, käsitelty organisaatorikoksen käsitettä ja teoriaa, sekä korostettu sitä, miten talousrikokset erotetaan järjestäytyneestä taloudellisesta rikollisuudesta. (Hakamo ym. 2009, 37–38). Nykypäivänä talousrikosten määritelmä on Suomessa jo melko vakiintunut. Määrittelyssä hyödynnetään useimmiten Sisäministeriön (esim. 2008, 2020) rikosten esituskintaa varten laatimaa yleismääritelmää, jota myös Suomen Poliisi Sisäministeriön alaisena organisaationa hyödyntää:

”Talousrikoksella tarkoitetaan yrityksen, julkishallinnon tai muun yhteisön toiminnan yhteydessä tai niitä hyväksi käyttäen tapahtuvaa, oikeudettomaan, huomattavaan välittömään tai välilliseen taloudelliseen hyötyyn tähtäävää rangaistavaa tekoa tai laiminlyöntiä”.

Talousrikokset nähdään siis yritysten tai yhteisöjen toiminnan kautta tehdyiksi rikoksiksi, joiden päämääränä on saavuttaa taloudellista hyötyä. Talousrikoksiin lasketaan myös henkilökohtaisessa hyötymistarkoituksessa tehdyt rikokset, mikäli hyödyn saannilla on välitön tai välillinen yhteys liiketäi yhteisötoimintaan. Talousrikosten piiriin kuuluvat myös ne teot, joissa lakisääteisiä tai muita

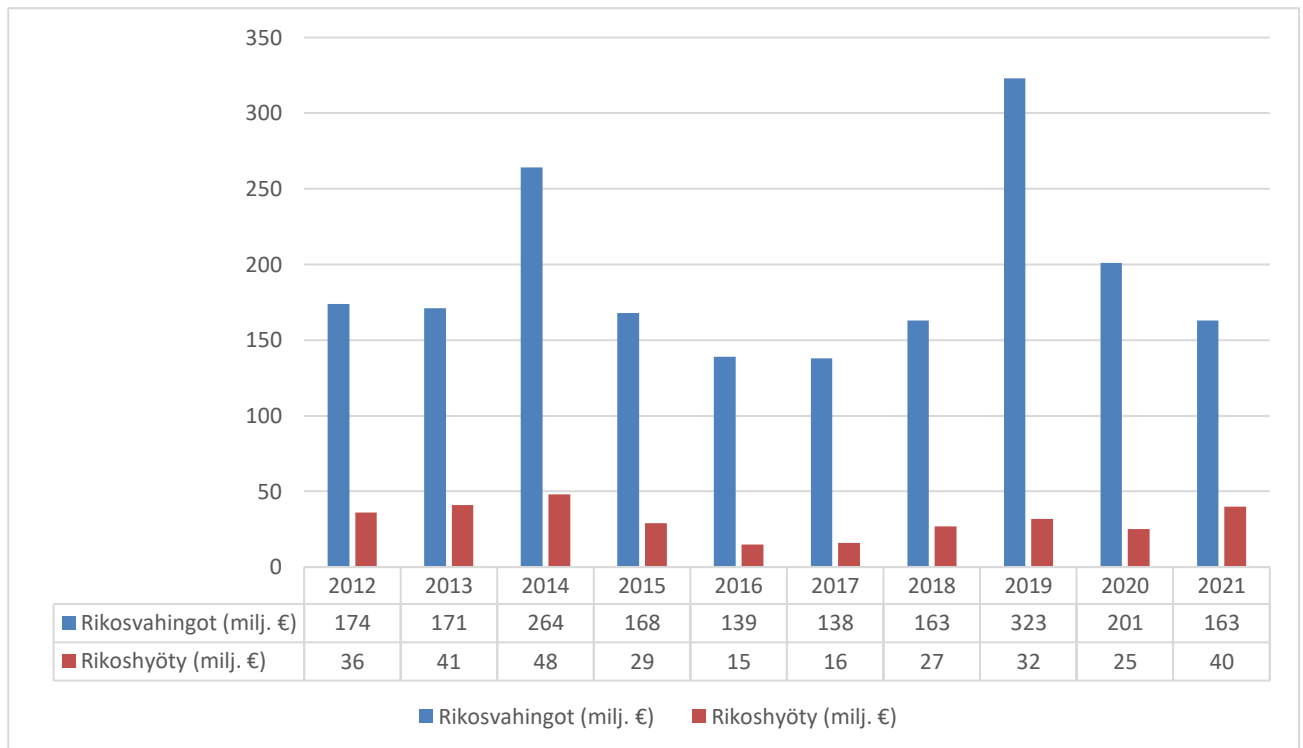
viranomaisvelvoitteita laiminlyödään taloudellisen hyödyn saamiseksi. (Poliisi 2020a; Sisäministeriö 2022; Vero 2021.)

Talousrikokset jaetaan tyypillisesti verorikoksiin, kirjanpitorikoksiin, petosrikoksiin, kavallusrikoksiin, velallisen rikoksiin, lahjusrikoksiin, ympäristörikoksiin sekä liiketoimintakiellon rikkomisiin. Petosrikkoksissa on useita alalajeja, näistä esimerkkinä vakuutusvilpit ja elintarvikerikokset (Laurio 2020, 1). Joidenkin lähteiden mukaan talousrikoksiin luokitellaan myös arvopaperimarkkinarikokset, osakeyhtiörikokset, työrikokset, maksuväline- ja rahanväärennysrikokset, yrityssalaisuusrikokset ja identiteettirikokset (esim. Poliisi 2020a; Laurio 2020, 1; Vero 2021; Sisäministeriö 2022.) Talousrikoksiksi tilastoidaan myös valmisteverollisten tuotteiden kuten alkoholin, nuuskan ja savukkeiden salakuljetus, mikäli siinä on viitteitä liike- ja ammattitoimintaan, vaikka sitä ei selkeästi toteutettaisikaan liiketoimintamuotojen pohjalta (Vero 2022). Talousrikoksiin liittyy läheisesti myös rahanpesu. Rahanpesulla tarkoitetaan tilannetta, jossa rahan tai muun omaisuuden alkuperä pyritään peittämään laillisen maksujärjestelmän läpi siten, että se näyttäisi laillisesti hankitulta. Rahanpesuun liittyvät rikokset lukeutuvat usein vero- ja muihin petoksiin (Poliisi 2020b; Rahanpesu 2022).

Talousrikoskeskustelussa kuulee usein puhuttavan myös harmaan talouden käsitteestä. Tällä tarkoitetaan erilaisten lakisääteisten velvoitteiden ja maksujen laiminlyöntiä (Laurio 2020, 1; Vero 2021; Sisäministeriö 2022). Useat harmaaksi taloudeksi katsottavat teot luetaan talousrikosten piiriin mutta kaikki harmaaseen talouteen liittyvät teot eivät ole rikoksia (Vero 2021). Harmaan talouden merkittävimpiin rikosmuotoihin lukeutuu pimeä työvoima ja lakisääteisten työnantajamaksujen laiminlyönti, kuittikauppa ja kuittitehtailu, verotukseen liittyvä epärehellisyys sekä keinottelut yritysten perustamisessa ja niiden sulkemisessa. (Laurio 2020, 2.) Harmaata taloutta kutsutaan toisinaan myös piilo- tai varjorikollisuudeksi, sillä niistä tulee vain osa viranomaisten tietoon (Laurio 2020, 1; Sisäministeriö 2022). Suomessa on panostettu harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjuntaan erilaisilla toimenpideohjelmilla jo vuodesta 1996. Viimeksi laadittu toimenpideohjelma on kahdeksas ja sitä valvoo sisäministeriön johtama toimeenpanoryhmä (Vero 2022b).

Talousrikollisuuden yhteiskunnallinen merkitys

Talousrikoksilla on merkittäviä vaikutuksia yhteiskunnalle, kun veroja ja muita lakisääteisiä maksuja jää tilittämättä valtiolle. Viimeisen kymmenvuoden aikana talousrikospohjaiset rikosvahingot ovat ylittäneet keskiarviollisesti 190 miljoonaan euroon vuosittain (kuvio 1).

Kuvio 1. Päätettyjen rikosvahinkojen ja poliisin takaisin saaman rikoshyödyn määrä vuosina 2012-2021 (Vero 2022).

Pakkokeinoin haltuun saatua rikoshyötyä (talousrikosten kautta valtiolle saatua omaisuutta) poliisi on takavarikoinut vuosien 2012-2021 välillä keskiarvollisesti 30 miljoonaa euroa vuosittain (kuvio 1). Vuotuiseen rikoshyödyn määrään vaikuttaa se, millaisia rikoksia poliisilla on tutkittavana. Vahinkojen ja hyötyjen vuotuisia lukuja ei voi verrata keskenään sillä tilastojen poimintaperiaatteet poikkeavat toisistaan, eivätkä luvut ole vertailukelpoisia. (Vero 2022.)

Rikosvahinkojen ja -hyötyjen alle lukeutuu keskimäärin 1800–2000 uutta talousrikosasiaa vuosittain. Näistä enemmistö on verorikoksia keskimääräisesti noin 800 tapauksella vuodessa. Toiseksi tulevat erilaiset velallisen epärehellisyudet (n. 400-500 per vuosi), kolmanneksi petokset ja kavallukset (n. 200-400 per vuosi), neljänneksi rekisterimerkintärikokset, kirjanpitorikokset ja väärennykset (n. 200 per vuosi), viidenneksi ympäristörikokset (n. 100-150 per vuosi). Yrityssalaisuuksiin liittyviä väärinkäyttöjä ja rikkomisia, rahanpesurikoksia sekä ympäristön turmelemisia on kirjattu muita selvästi vähemmän, noin 30-50 kpl vuosittain. Viimeisen kymmenen vuoden aikana etenkin kirjanpitorikokset ovat kasvaneet. (Vero 2022.)

Poliisin tietoon tullut talousrikollisuus laski vuonna 2021 noin 13 % verrattaessa edelliseen vuoteen. Uusia talousrikoksiin liittyviä tapauksia kirjattiin yhteensä 1 965 kappaletta kun vastaava summa ylsi edellisenä vuonna jopa 2 251 tapaukseen (kuvio 2). Tutkintoja poliisi sai päätetyksi vuonna 2021 enemmän kuin uusia tapauksia kirjattiin. Vuoden lopussa poliisilla oli positiivisesta

muutoksesta huolimatta kuitenkin 3 182 avointa talousrikosasiaa. Talousrikostutkinnan työkuorma onkin pysynyt viimeiset vuodet korkealla tasolla avointen tapausten ollessa viime vuosina keskimääräisesti 2 500 tapauksen tasolla. Kehitys on nähtävissä alla olevasta kuviosta 2. (Vero 2022.)

Kuvio 2. Poliisin tietoon tulleet uudet rikosasiat sekä avoimet ja päättyneet rikosasiat kappaleittain vuosien 2012-2021 välillä (Vero 2022).

Tutkimusten mukaan (esim. Vuorinen 2002; Hakamo ym. 2006; Mansikkamäki ym. 2015) korkeasta työkuormasta polveutuvat resurssihaasteet koetaankin talousrikostutkijoiden mielestä yhdeksi suurimmaksi tutkintaa vaikeuttavaksi seikaksi työn vaativuuden ja sen työläyden ohella. Resurssit näkyvät erityisesti pitkittyneissä käsittelyajoissa eli läpivirtauksen hidastumisessa ja vanhojen juttujen korkeassa määrällisessä osuudessa. Reaaliaikaiselle tutkinnalle ei juuri ole aikaa, ja se vaikuttaa negatiivisesti rikoshyödyn saamisesta takaisin valtiolle. Mansikkamäen ja kumppaneiden (2015) tutkimuksessa tuotiin kuitenkin esille, ettei määrällisten resurssien lisääminen ole aina johtanut tulosten nousuun. Resurssien ohella tärkeäksi ovat muodostuneet myös talousrikostutkintahenkilöstön osaamisen kriittinen arviointi, kehitystarpeiden tunnistaminen sekä työtä ohjaavien tavoitteiden asetanta. Tutkintahenkilöstö on esimerkiksi toivonut, että tulostittareissa otettaisiin vahvemmin huomioon myös rikosjuttujen laatu, rikoshyöty sekä oikeuden tuomiot, eikä keskityttäisi korostuneesti yksinkertaisten ja nopeasti selvitettäviin juttujen läpivientiin.

Talousrikostutkinta ja rikosprosessiin liittyvä lainsäädäntö

Talousrikostutkinta pohjautuu muiden rikosten tapaan rikosprosessiin. Kyseessä on oikeudellisesti säännelty menettely, jossa selvitetään ja ratkaistaan epäillyn rikosoikeudellinen vastuu käsillä olevaan rikokseen. Rikosprosessi jakautuu neljään osioon: 1) esitutkintaan, 2) syyteharkintaan, 3) tuomioistuinkäsittelyyn, 4) rangaistuksen täytäntöönpanoon. (Jokela 2018, 7; Syyttäjälaitos 2022b.) Seuraavaksi käydään läpi vaiheiden pääsisällöt.

Esitutkinta aloitetaan, kun talousrikosta on syytä epäillä. Päätöksen esitutkinnan aloittamisesta tekee tutkinnanjohtaja, joka toimii yleensä myös esitutkintaviranomaisena. Pääsääntöisesti tämä on poliisi, mutta sen voi toteuttaa myös Rajavartiolaitoksen ja Tullin viranomainen. Esitutkintalain (22.7.2011/805) mukaan esitutkinnassa pyritään selvittämään:

1) asian laadun edellyttämällä tavalla epäilty rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, asianosaiset sekä muut syyteharkintaa ja rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat;

2) mahdollisuudet rikoksella saadun omaisuuden palauttamiseksi ja rikoksen johdosta tuomittavan menettämisseuraamuksen tai asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen täytäntöönpanemiseksi;

3) asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus, jos hän oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 3 luvun 9 §:n nojalla on pyytänyt syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan; ja

4) suostuuko asianomistaja ja aikooko rikoksesta epäilty suostua asian käsittelemiseen käräjäoikeudessa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 a luvussa tarkoitetussa kirjallisessa menettelyssä.

Vastauksia yllä mainittuihin kysymyksiin haetaan kuulustelemalla ja hankkimalla todistusaineistoa käsillä olevasta rikoksesta. Apuna käytetään rikosprosessuaalisia pakkokeinoja, joiden avulla turvataan myös rikosprosessin häiriötön kulku. Pakkokeinot sisältävät pakkovallan käyttöä yksilöä kohtaan tyypillisesti kolmella tavalla: 1) vapauteen kohdistuvat pakkokeinot kuten nouto, kiinniotto, pidättäminen ja vangitseminen, 2) muihin oikeushyviin kohdistetut pakkokeinot kuten takavarikot, vakuustakavarikot, asiakirjan jäljentämiset sekä yleinen ja erityinen kotietsintä, 3) henkilöön kohdistuva etsintä. (Jokela 2018, 78; Fredman ym. 2020, 679–680, 682.)

Talousrikostutkinnassa pakkokeinojen hyödyntäminen eroaa muusta rikostutkinnasta siten, että niissä on tavallista parempi mahdollisuus luoda ennakkosuunnitelmia pakkokeinojen käytön suhteen, koska tutkintapyynnöissä esitetään määriltään ja perusteiltaan keskimääräistä tarkempia arvioita rikoksesta, saadusta rikoshyödystä sekä mahdollisista rikosvahingoista. Vapauteen

kohdistuvia pakkokeinoja käytetään talousrikostutkinnassa harkiten. Myös tiedonsaantioikeuteen liittyviä säännöksiä hyödynnetään talousrikostutkinnassa tehokkaasti. Tämän luo vahvan pohjan viranomaisyhteistyölle ja pakkokeinojen tehokkaalle käytölle. Poliisin tiedonanto-oikeutta ja tiedonsaantioikeutta hyödynnetään varsin paljon etenkin rikoshyödyn jäljittämisessä. (Mansikkamäki ym. 2017, 16.)

Esitutkintaviranomainen johtaa esitutkintaa ja päättää sekä esitutkintataktiikoista että käytetyistä menetelmistä. Syyttäjä ja asiantuntijaviranomaiset (esim. tulli- ja veroasiantuntijat) tekevät tiivistä yhteistyötä esitutkintaviranomaisena kanssa, jotta rikosepäily tulisi hyvin selvitettyksi. Asiantuntijaviranomainen tuo esitutkintaan oman substanssiosaamisensa rikosta käsittelevästä toimialasta ja syyttäjä arvioi näyttöä ja ottaa kantaa oikeuskysymyksiin. Mikäli esitutkinnassa ilmenee puutteita, pyytää syyttäjä esitutkintaviranomaista tekemään lisätutkinnan. (Jokela 2018, 167–169; Vero 2022; Syyttäjälaitos 2022b). Talousrikosten esitutkinta esikäsittelyineen kestään tyypillisesti noin 11 kuukautta ja syyteharkintaan siirtyy noin 80-90 % tapauksista. (Vero 2022).

Syyteharkinnassa syyttäjä päättää esitutkinnassa hankitun selvityksen perusteella, nostaako hän rikoksesta syytteen vai ei. Syyttäjä laatii joko haastehakemuksen käräjäoikeuteen esitutkinta-aineoston perusteella tai tekee syyttämättäjäättämispäätöksen. Syyteharkinnassa syyttäjä voi myös käydä rikoksesta epäillyn kanssa syyteneuvottelun rikoksen tunnustamisen osalta. Mikäli syyte nostetaan, jatketaan siitä tuomioistuinkäsittelyyn. (Jokela 2018, 257–258; Vero 2022; Syyttäjälaitos 2022b). Syyteharkinnan vaihe kestää talousrikoksissa keskimäärin 7 kuukautta ja tuomioistuinkäsittelyyn etenee noin 75-80 % tapauksista (Vero 2022).

Tuomioistuinkäsittely alkaa syyttäjän tuomioistuimelle jättämästä haastehakemuksesta, joka sisältää syytteen sekä esitetyn rangaistusvaatimuksen. Haasteessa voidaan esittää myös vaatimuksia rikoksella saadun hyödyn tai omaisuuden menettämisestä. Tyypillisesti tuomioistuin välittää haasteen tiedoksi rikoksesta epäilylle eli vastaajalle. Haasteessa vastaajalle esitetään asiaa käsittelevän oikeudenkäynnin aika, paikka ja oikeudenkäyntiin osallistumisen pakonomaisuus. Myös muille asianomistajalle ja todistajille toimitetaan kutsut oikeudenkäyntiin. Oikeudenkäynti on usein suullinen ja läsnä ovat sekä syyttäjä että asianomaiset. Syyttäjän tehtävänä on todistaa, että haastehakemuksessa kuvattu rikos on tehty. Vastaaja ja asianomistajat puolestaan perustelevat omia näkökantojaan rikoksesta ja esittävät todistelua näkemystensä tueksi. Lopussa kaikki antavat loppulausuntansa. Tuomioistuin julkistaa tuomion päätösneuvotteluiden jälkeen tai myöhemmin erikseen ilmoitettuna ajankohtana tuomioistuimen kansliassa. Vastaaja tuomitaan joko syytteen mukaisesti tai syyte hylätään joko osittain tai kokonaan. (Syyttäjälaitos 2022.)

Tuomioistuinkäsittely kestää talousrikoksissa keskimäärin 10 kuukautta ja syytteen mukaisen tuomion saa 76 % vastaajista. Käsittely voi venyä, jos vastaajaa ei saada haastetuksi tai kun vastaaja

pakoilee tai estyy muutoin tulemasta paikalle. Vaikka tuomio saataisiinkin ensimmäisessä oikeusasteessa (käräjäoikeus) julistetuksi, voi rikosasian käsittely jatkua vielä ylemmissä oikeusasteissa, mikäli tuomiosta valitetaan. Tuomion jälkeen siirrytään rikosprosessin viimeiseen vaiheeseen eli rangaistuksen täytäntöönpanoon. Tästä huolehtivat täytäntöönpanoviranomaiset. (Syyttäjälaitos 2022.)

Osa talousrikosasioista voidaan käsitellä myös kirjallisessa menettelyssä. Tällöin asianosaisia ei kutsuta tuomioistuimeen kuultaviksi vaan heille annetaan mahdollisuus suullisen lausunnon antamiseen. Kirjallinen menettely on mahdollista vain silloin kun rikoksesta on säädetty rangaistukseksi enintään kaksi vuotta vankeutta, esimerkkinä talousrikoksista lievemmät petokset ja kavallukset. Edellytyksenä on lisäksi, että vastaaja on tunnustanut rikoksen ennen oikeudenkäyntiä ja antanut suostumuksen kirjalliseen menettelyyn. Tuomioistuin antaa asiassa tuomion etukäteen ilmoittamana ajankohtana samoin periaattein kuin suullisessakin käsittelyssä. (Eml 2022.)

Talousrikosten rangaistuksista on säädetty rikoslaissa ja muutamissa erityislaeissa, kuten esimerkiksi kirjanpito-, rahankeräys- ja tilintarkastuslaissa (Laurio 2020, 2). Rikoslaissa keskeisimpiä talousrikoksiin viittaavia lukuja ovat: 1) luku 29: rikokset julkista taloutta vastaan, 2) luku 30: elinkeinorikokset, 3) luku 32: kätkemis- ja rahanpesurikokset, 4) luku 36: petokset ja muut epärehellisyydet, 5) luku 37: maksuvälinerikokset, 6) luku 39: velallisen rikokset, 7) luku 40 soveltuvin osin: virkarikokset, 8) luku 47: työrikokset, 8) luku 48: ympäristörikokset, 9) luku 52: arvopaperimarkkinarikokset. (Finlex 2022a.)

Talousrikosten ennaltaehkäisyyn liittyy lakeja vielä enemmän. Näistä keskeisemmät koskevat organisaatioiden toimintamuotoja (mm. osakeyhtiö-, säätiö- ja yhdistyslaki), verotusta (mm. arvonlisävelolaki, tuloverolaki, laki verotusmenettelystä), työntekijään liittyviä tietoja (mm. rikosrekisteri- ja turvallisuusselvityslaki), rahaliikennettä (mm. rahakeräys-, rahanpesu-, luottolaitos- ja maksulaitoslaki), rekisteröintiä (mm. kaupparekisteri-, yritys- ja yhteisötietolaki) ja valvontaa (mm. tilintarkastuslaki). Myös alan keskeisiä toimijoita kuten Finanssivalvontaa ja Harmaan talouden selvitysyksikköä säätelevät omat lakinsa. (Laurio 2020, 3; Finlex 2022b; Finlex 2022c.)

Talousrikostutkinnan seitsemän haastetta

Talousrikostutkintaa pidetään tavanomaista rikollisuutta haastavampana. Vuorinen (2002) on tutkimuksessaan nostanut esille seitsemän teemaa, jotka tähän erityisesti vaikuttavat rikosprosessin sujuvuuden näkökulmasta käsin. Teemat ovat: 1) rikollisen teon vaikutus, 2) epäiltyjen henkilöiden osuus, 3) tutkintamenetelmien vaikutus, 4) muodollisten vaatimusten vaikutus, 5) hallinnollisten tekijöiden vaikutus, 6) sidosryhmien panosten vaikutus, 7) tutkijan ja syyttäjän yhteistyön vaikutus.

Tiivistelmä teemojen päähuomioista löytyy seuraavalta sivulta kuviosta 3.

1. Rikollinen teko	<ul style="list-style-type: none"> • Jutut ovat laajoja, monimutkaisia ja pitkäkestoisia • Tekijä on yleisesti tiedossa, mutta rikollinen teko ei
2. Epäilty henkilö	<ul style="list-style-type: none"> • Pidetään älykkäinä ja suunnitelmallisina, ovat tietoisia oikeuksista • Saattaa edustaa yhteiskunnan poliittista tai valtaeliittiä
3. Tutkintamenetelmät	<ul style="list-style-type: none"> • Painotus asiakirjanäytössä • Kerättävä näyttö muodostuu pienistä palasista
4. Muodolliset vaatimukset	<ul style="list-style-type: none"> • Tutkinnan rajaaminen keskeinen keino • Rikoksen vanhenemisaika on erityiskysymys
5. Hallinnolliset tekijät	<ul style="list-style-type: none"> • Henkilöresurssien riittävä määrä ja kohdennukset • Tutkinnanjohtajan taidot johtaa tutkintaa ja tutkijoitaan
6. Muiden sidosryhmien panos	<ul style="list-style-type: none"> • Sidosryhmien panos merkittävä tutkinnan keston kannalta • Asianomistaja on tärkeä tietolähde poliisin tutkinnalle
7. Tutkijan ja syyttäjän yhteistyö	<ul style="list-style-type: none"> • Palvelee syyttäjän tarpeita • Syyttämisvaihe luontainen jatke rikostutkintaa

Kuvio 3. Talousrikostutkinnan sujuvuuden osatekijät (Vuorinen 2002, 64).

Seuraavaksi esitetään yhteenveto teemojen päähuomioista kuvion (3) mukaisessa järjestyksessä. Läpikäynti aloitetaan rikollisen teon teemasta.

Rikollinen teko. Rikollisen teon vaikutukset tutkinnan sujuvuuteen ovat moninaiset. Vuorisen tutkimuksen mukaan teeman alle lukeutuu erityisesti viisi tekijää, jotka vaikuttavat tutkintaan työmäärää lisäävästi ja läpimenoa hidastavasti. Nämä tekijät ovat; 1) juridiseen arviointiin liittyvät vaikeudet, 2) vaikeus hahmottaa tapahtumia, 3) aineiston hajanaisuus sekä laajuus, 4) yksittäisten tekojen monisyinen yhteys toisiinsa, 5) rikosten peittäminen. (Eml, 69.)

Juridinen arviointi eroaa tavallisen rikostutkinnan ja talousrikostutkinnan osalta muutamalla tavalla. Ensinnäkin siinä missä perinteisen rikostutkinnan lähtökohtana on epäily tapahtuneesta rikoksesta, on talousrikostutkinnassa ensimmäisenä tavoitteena selvittää, onko poliisin tietoon saatettu teko lainvastainen vai ei. Perinteisissä rikoksissa lain vastaisuuden pystyy päättämään helposti yleisen moraalikäsityksen pohjalta, mutta talousrikoksissa rikos ei ole yhtä selkeästi havaittavissa. Juridista arviointia pidetäänkin talousrikostutkinnassa todella tärkeänä vaiheena, sillä se korostaa tunnusmerkistöjä ja niihin liitettävien tulkintojen mahdollisuuksia. Toisekseen rikoksissa hyödynnetään

usein lain porsaanreikiä ja moraalisesti tuomittavat teot on pystyttävä irrottamaan lain kirjaimesta. Mikäli juridisessa määrittelyvaiheessa on vaikeuksia, heijastuvat ne rikostutkinnan hallittavuuteen. Teon määrittelyvaiheessa esiintyvä epävarmuus saattaa hajottaa tutkintaa, silloin olisi vaihtoehtoisen syytteen mahdollisuuden huomioiminen tärkeää. Tämä korreloi suoraan työmäärän lisääntymiseen näytön hankkimiseen liittyen. (Vuorinen 2002, 69.)

Tapahtumien hahmottamisen vaikeus on yleistä talousrikoksissa. Tämä johtuu tekotapojen sekavuudesta, lukuisista osateoista ja epäselvyyksistä näiden välillä. Hahmottamiseen liittyvät ongelmat voidaan yhdistää myös puuttuvaan aineistoon, sillä perehtyminen jutun tapahtumiin tapahtuu talousrikoksissa pääosin asiakirjanäytön kautta. Saatujen tietojen kautta luodaan tutkintasuunnitelma ja päätetään tutkinnan suuntaaminen, mutta mikäli asiakirjanäyttöä ei ole riittävästi tai asianosaiset eivät halua tai pysty kertomaan riittäviä tietoja, on tutkinnan suuntaaminen vaikeaa. Tällöin perusasetelman hahmottamiseen joudutaan käyttämään normaalia enemmän aikaa. Kriittisenä tutkinnan keston kannalta pidetään sitä, kuinka kauan saatavilla olevaan aineistoon joudutaan perehtymään sen seikan selvittämiseksi, onko jutun tutkinnan suuntaaminen mahdollista aineiston perusteella (Eml, 69–70.)

Aineiston laajuus ja sen hajanaisuus on talousrikosten tutkinta-aikoihin merkittävimmin vaikuttava tekijä. Aineiston määrää poliisi kuvaa tyypillisesti kuorma-autolliseksi tai siirtolavalliseksi ja sen läpikäyminen sitoo aikaa. Mappeja, jotka sisältävä kuitteja, tositteita ja muuta kirjanpitoaineistoa saatetaan käydä läpi jopa satoja tai tuhansia tutkinnan aikana. Harvoissa tapauksissa aineisto on edes hyvässä järjestyksessä, lisäksi se voi olla maantieteellisesti hajallaan. Tietojen saaminen erityisesti ulkomailta on hidasta ja epävarmaa. Läpimenoaikaan vaikuttaakin keskeisesti se, miten aineisto on säilytetty ja järjestetty. Talousrikostutkinnassa asiakirjanäyttö korostunut verrattaessa kuulusteluissa saatuun tietoon sillä epäillyn tunnustus tulee pyrkiä osoittamaan todeksi, se onnistunee usein juuri asiakirjanäytön avulla. (Eml, 71–72.)

Talousrikosjutut ovat usein rikoskokonaisuuksia, jotka rakentuvat yksittäisten tekojen monisyisestä yhteydestä toisiinsa. Välillä jutun rajaamisen sijaan joudutaankin laajentamaan tutkimusta varsinaisten rikosepäilyjen ulkopuolelle liittyviin tapahtumiin. Tällöin huomioidaan epäiltyjen kanssa asiointien henkilöiden ja yritysten sekä epäiltyjen laillisia liiketoimia ja tavoittamattomaksi jääneiden rikosoikeudellisesti vanhentuvia tai vanhentumassa olevia tekoja. Mikäli tunnusmerkistö täyttyy useampien toimintojen ja olosuhteiden osalta, tutkinnan tulee osoittaa kyseiset toiminnot ja olosuhteet sekä niihin liittyvä yhteys. Näitä osatekoja on vaativimmissa jutuissa useita, koska keskeistä tunnusmerkistön kannalta on osatekojen yhteys, ei tutkintaa voida rajata tai pilkkoa. Tällöin tutkitakokonaisuus muodostuu raskaaksi. (Vuorinen 2002, 73.)

Rikoksen peittelyllä vaikutetaan kiinnijäämisen ja siitä aiheutuvien menetyksien todennäköisyyksiin rikoksen tekijän hyödyksi. Rikosta toteuttaessa sekä rikos että siitä saatava rikoshyöty pyritään peittämään ja kätkemään jäljitykseltä paljastumisen estämiseksi sekä tutkinnan vaikeuttamiseksi. Vuorisen mukaan talousrikokset ovatkin paljon monimutkaisemmin ja suunnitelmallisemmin toteutettuja kun perinteiset rikokset. Vuorinen pitää todennäköisenä sitä, ettei perinteisiä rikoksia tekevät kykenisi vaikeuttamaan tutkintaa siten kuin useat talousrikolliset pystyvät. (Eml, 73–74.)

Epäilty henkilö. Talousrikostutkinnassa epäillyt henkilöt ovat usein älykkäitä ja asiansa tuntevia henkilöitä, jotka ovat myös tietoisia oikeuksistaan. Näillä ominaisuuksilla on suuri vaikutus tutkintaan ja näkyvät niin rikoksen toteuttamisessa kuin kyvyssä kontrolloida itseään ja kuulustelukertomustaan. Mikäli rikoksen taloudelliset intressit ovat huomattavan suuret, rikoksesta epäillyllä saattaa olla käytettävänä huomattavan laajat resurssit ja verkostot. Heillä on yleensä taloudellisesti hyvä tilanne, omaavat hyvä kielitaidon ja hyvät sosiaaliset taidot pärjätä ulkomailla. Lisäksi he ovat voineet hankkia tietoa siitä, millaisia rikollisten luovutussopimuksia on tehty eri maiden välille ja käyttää sitä hyödykseen jo rikoksen suunnitteluvaiheessa. Koska talousrikokset paljastuvat yleensä jonkinlaisen ajanjakson jälkeen tapahtumasta, on rikosentekijällä hyvätkin mahdollisuudet poistua maasta. Tällöin epäillyn tavoitettavuus vaikeutuu ja tutkinta pitkittyy. (Eml, 76.)

Epäiltyjen asiantuntemuksen ja yhteiskunnallisen aseman ymmärtäminen on esitutkinnassa ensiarvoisen tärkeää. Suunnitelmallinen talousrikoksen tekeminen vaatii talouselämään liittyvien monimutkaisten käytänteiden hallintaa ja ymmärtämistä. Tästä johtuen epäillyt ovat useasti asiantuntijoita liittyen taloudellisiin käytänteisiin. On mahdollista, että epäilty on rikostoimintaympäristössään parempi asiantuntija kuin asianomistaja tai poliisi. Pahimmillaan rikostutkinnasta muodostuukin lainopillinen peli, jossa asiantuntijat argumenteillaan rajaavat teon laillisuuden ja laittomuuden rajapyykkejä. Toisinaan talousrikoksissa epäilty edustaa yhteiskunnallisesti poliittista tai taloudellista eliittiä. Merkittävässä asemassa oleva epäilty lisää painetta tutkinnassa tehtyihin tulkintojen oikeellisuuteen liittyen. Tähän vaikuttaa median toiminta ja asiantuntijoiden kohdistaman paineen johdosta, joita epäilty käyttää asiansa selvittämiseksi. Esitutkinnassa saatetaan törmätä myös uhkailuun, mikäli epäillyllä on suhteita vaikutusvaltaisiin henkilöihin. (Eml, 76–79.)

Tutkintamenetelmien vaikutus. Talousrikostutkinta perustuu työläisiin menetelmiin ja on verrattavissa palapelin kokoamiseen. Vertauskuvalla tarkoitetaan sitä, että pienistä yksittäisistä paloista kerätään jutun näyttö ja jokaisella palalla on tutkintakokonaisuudessa oma paikkansa. Talousrikostutkinnan pääpaino on asiakirjanäytössä ja kuulusteluilla pyritään osoittamaan epäillyn tietoisuus ja teon tahallisuus asiassa. Asiakirjanäytön hankkimista voidaan pitää aikaa vievänä ja työläimpänä tutkimusmenetelmänä. Toisinaan työtä on paljon ja seikkaperäisen näytön kerääminen ilmeisen selväänkin asiaan saattaa viedä aikaa ja turhauttaa. Työn vaatimukset tuovat ongelman tutkinnan tehostamiseen sillä rutiiniluonteisia työtehtäviä, esimerkiksi aineiston selvittämistä, ei voida antaa

hoidettavaksi henkilölle, jolla ei ole poliisin koulutusta. Resurssiongelmat, joita talousrikostutkinnassa ja tutkintamenetelmissä esiintyy pitkittävät tutkinta-aikoja. Tutkintamenetelmiä rajoittavana tekijänä saattaa olla myös tutkijoiden henkilökohtaiset kyvyt. Vankka perusosaaminen poliisityöstä on selkeä vahvuus, kehitettävää löytyy kielitaidosta, tietoteknisistä taidoista ja taloushallinnosta. (Vuorinen 2002, 79–85.)

Talousrikostutkinnassa tutkintamenetelmien keskeisin osa on käytettävät pakkokeinot. Pakkokeinoilla pystytään parhaimmillaan tehostamaan ja turvaamaan tutkinnan edellytykset. On kuitenkin huomioitava, että käytön välttämättömyyttä pidetään pakkokeinojen käytön edellytyksenä. Epäillyn perusoikeuksien ja pakkokeinojen välttämättömyyden välillä tasapainoilu on vaikeaa. Tätä välttämättömyysarviointia tehdään osana muita tutkintamenetelmiä. Edellytyksenä tehokkaalle tutkinnalle ei aina ole voimakkaimpien menetelmien käyttö mutta niiden käyttämättä jättäminen saattaa heijastua tutkinnan resursseihin ja keston. (Eml, 79–82.)

Muodollisten vaatimusten vaikutus. Tutkinnan rajaamista voidaan pitää keskeisimpänä muodollisista vaatimuksista. Toisena vaikuttavana tekijänä pidetään omaisuuden turvaamiseen tai takavarikkoon liittyviä erillisiä prosesseja. Nämä prosessit lisäävät työmäärää ja sitovat resursseja. Erityiskysymyksenä pidetään rikoksen vanhentumista, sillä eri talousrikoksia voi ajallisesti tapahtua pitkällä aikavälillä, täten vanhentumisen alkamisajankohta ei välttämättä ole selkeästi osoitettavissa. (Vuorinen 2002, 87–89.) Syyttäjälaitoksen (2022) internet sivuilla kerrotaan syyteoikeuden vanhentumisen riippuvan siitä, kuinka ankara enimmäisrangaistus laissa on säädetty kysymyksessä olevasta rikoksesta. Vanhentumisaika alkaa kulua pääsääntöisesti rikoksen tekopäivästä alkaen. Vanhentuminen puolestaan katkeaa seuraavin ehdoin, kun vastaajalle annetaan syytettä koskeva haaste tiedoksi: 1) kahdessakymmenessä vuodessa, kun rikoksesta säädetty kovin rangaistus on yli kahdeksan vuotta vankeutta, 2) kymmenessä vuodessa, kun kovin rangaistus on yli kaksi vuotta ja enintään kahdeksan vuotta vankeutta, 3) viidessä vuodessa, kun kovin rangaistus on yli vuoden ja enintään kaksi vuotta vankeutta, 4) kahdessa vuodessa, kun ankarin rangaistus on enintään vuosi vankeutta, sakkoa tai rikesakko.

Hallinnollisten tekijöiden vaikutus. Jotta talousrikostutkinnalla on edellytykset toimia ja tutkia juttuja, on oleellista, että resurssointi on riittävää ja ne kohdennetaan oikein. Hyödyntämällä tutkijoiden yksilöllisiä vahvuuksia ja osaamista voidaan tutkinnan sujuvuutta parantaa. Tutkijoiden vahvuuksien valjastaminen mahdollisimman tehokkaaseen käyttöön on tutkinnanjohtajan tehtävä ja on tärkeää, että hän tuntee omien tutkijoidensa heikkoudet ja vahvuudet. Tutkinnanjohtajan oman ajan käytön tehokas kohdentaminen suoraan tutkintaa tukevien toimien hoitamiseen vaikuttaa huomattavasti tutkinnan sujuvuuteen. Viranomaisten välisellä yhteistyöllä on suuri merkitys. Viranomaistahot ovatkin sisällyttäneet talousrikostorjunnan toimintastrategiaansa. (Vuorinen 2002, 90–93.)

Sidosryhmien panosten vaikutus. Poliisin merkittävimpiin yhteistyötahoihin lasketaan asianomaisten lisäksi veroviranomaiset, pankit, vakuutusyhtiöt, ulosottoviranomaiset, pesänhoitajat ja syyttäjät (Mansikkamäki ym. 2015; Poliisi 2020a). Tyypillisesti talousrikosepäilyt saavat alkunsa viranomaisten tai pesänhoitajien aloitteesta. Yksilöity ja selkeästi tehty rikosilmoitus vauhdittaa aktiivisen tutkinnan aloitusta, kun taas nopeasti ja huonosti tehdyllä tutkintapyyntöllä on huonot mahdollisuudet ylittää esitutkintakynnys (Laurio 2020). Erityisesti verottaja kykenee tarjoamaan hyvää tukea poliisille sillä tutkintapyyntöt ovat seikkaperäisesti laadittu. (Vuorinen 2002, 94,96). Pesänhoitajien tutkintapyyntöjen laadussa on ollut parantamisen varaa. Tämän johdosta rikosilmoituksia koskevaan suositukseen on muodostettu mallipohja tutkintapyyntöjen tekoon. (Konkurssiasiamiehen toimisto 2021.)

Tutkijan ja syyttäjän yhteistyö. Vuorisen (2002, 98–99, 111) mukaan syyttäjän ja poliisin yhteistyön merkitys on oleellinen. Poliisin suorittaman esitutkinnan tarkoitus on palvella syyttäjän tarpeita. Tunnusmerkistön määrittelyssä ja tutkinnan rajaamisiin liittyvissä kysymyksissä on hyvällä yhteistyöllä iso merkitys. Syyttäjän saadessa tietoa tutkinnan aikana, syyttämisvaihe on luonteva jatkumo tutkintaa. Pitkittänyt talousrikostutkinta voidaan katsoa oikeusturvaongelmaksi. Talousrikostutkinnassa tulisi tavoitella sujuvuutta ja sujuvuus määritellään laajemmaksi käsitteeksi kuin tutkinnan kesto. Tutkinta-ajan lyhentämistä ei pitäisi tehdä tutkinnan tuloksellisuuden kustannuksella. Sujuvalla tutkinnalla kyetään tehokkaasti tutkimaan asian selvittämiseksi oikeita asioita. Vakiintunut ja oikein kohdentuva tutkintakäytäntö on yksi keskeisimpiä tutkinnan sujuvuutta edistäviä työkaluja.

Kappaleessa on tähän mennessä tutustuttu talousrikollisuuden käsitteeseen ja rikollisuuden alan tunnuspiirteisiin. Seuraavaksi syvennytään tietoperustan toiseen vaiheeseen eli laadun ja laatujohtamisen maailmaan.

2.2 Laatu ja laatujohtaminen

Laatu yleisimmin yhdistetään tuotteeseen ja sen teknisiin ominaisuuksiin, mutta sillä voidaan viitata myös palveluihin sekä organisaation prosesseihin ja toimintaan. Kansankielessä laadun termi mielletään "hyvän" synonyymiksi. Sillä viestitään kohteen piirteitä ja sitä, miten se erottuu suhteessa toisiin kohteisiin. (Crosby 1996, 24; Suomen standardisoimisliitto SFS ry 2016). Tuotteisiin ja palveluihin liitettävissä keskusteluissa laatu-käsitteen rinnalle liitetään tyypillisesti adjektiiveja kuten hyvä, huono tai erinomainen (Suomen standardisoimisliitto SFS ry 2016; Pitko 2020). Kun puhutaan prosesseista, kuvaavat adjektiivit toiminnan tasoa tyypillisimmin virheettömyyden, tehokkuuden, taloudellisuuden tai kannattavuuden näkökulmista käsin (esim. Lecklin 2006, 24–25; Pitko 2020). Kielitieteellisesti laadun määritelmää pidetään varsin moniulotteisena ja laatu-sanaa käytetään valitettavan usein hyödyksi siten, ettei sen sisältöä vaivauduta selostamaan kunnolla. Tällöin on riski, ettei ihmiset puhu asiasta samaa kieltä. Laadun käsitteellinen sisältö olisikin hyödyllistä

määrittää ja viestiä eteenpäin siten, että kaikki sidosryhmät ymmärtäisivät sen tosiasiallisen luonteen ja puhuisivat siitä samoista lähtökohdista käsin. (Crosby 1996, 24.)

Tässä opinnäytetyössä keskitytään tarkastelemaan laatua organisaation toiminnan näkökulmasta käsin. Siksi opinnäytetyön laadun määritelmäksi valikoitui kansainvälisen ISO (International Organization for Standardization) 9000-standardisarjan laadunhallinnan standardi ISO 9004:2018, jossa laatukäsite on määritelty seuraavanlaisesti: *laatu* on se, missä määrin *kohteen* (esim. organisaatio tai sen prosessi) luontaiset *ominaisuudet* täyttävät siihen liittyvien asiakkaiden sekä sidosryhmien tarpeet ja odotukset eli *vaatimukset*. Asiakkailla voidaan viitata sekä sisäisiin että ulkoisiin asiakkaisiin. Saavuttaakseen menestystä, olisi organisaation keskityttävä ennakoimaan asiakkaiden ja muiden sidosryhmien vaatimuksia, jotta se pystyisi parantamaan näiden kokemaa tyytyväisyyttä. Organisaation keskeinen tehtävä toiminnan laadun osalta onkin määrittää, mikä on sekä sille että sen kaikille sidosryhmille olennaista menestyksen tai paremmuuden saavuttamisen kannalta. (Pitko 2020.)

Liiketoimintakirjallisuudessa *laatu* lähtee kokonaisvaltaisesta laatujohtamisesta. Termi tulee englannin kielestä Total Quality Management (TQM). Tätä laatujohtamisen mallia pidetään toisen maailman sodan jälkeisen ajan yhtenä merkittävimmistä johtamisinnovaatioista. Näihin kolmeen englanninkieliseen termiin voidaan sisällyttää tiivistetysti laatujohtamisen sanoma. Quality on johtamisfilosofian ydin eli laatu, mutta samalla sillä viitataan sidosryhmien toimimiseen laadun määrittäjinä ja onnistumisen arvioijina. Total Quality yhdistelmänä tarkoittaa sitä, että organisaatiossa kaikki osallistuvat laadun kehittämiseen sekä pyrkimykseen kehittää laatua sen eri muodoissa eli palveluksessa, prosessissa, työyhteisössä ja työympäristössä. Management ei tarkoita pelkkää johtamismallia, vaan erityisesti johdon sitoutumista laatuajatteluun ja sen toteuttamiseen. Pelkkä johdon hyväksyntä ei ole riittävää, vaan johdon pitää olla proaktiivinen ja osallistuva. Myös johtamismenetelmien tulee olla muokattavissa laadun kehittämiseksi. Laadun on tarkoitus olla strateginen elementti, jotta laatu politiikasta muodostuu organisaatiolle keskeinen osa (Lau & Anderson 1998, 87–89; Lumijärvi 1999).

ISO 9000 -standardistossa kokonaisvaltaista laatujohtamista (TQM) toteutetaan laadunhallinnan ja johtamisjärjestelmän kautta. Laadunhallinnalla tarkoitetaan koordinoituja toimenpiteitä organisaation suuntaamiseksi ja ohjaamiseksi kaikissa laatuun liittyvissä asioissa (Pitko 2020). Standardissa laadunhallinta on jaettu seitsemäksi laadunhallintaperiaatteeksi, jotka ovat; 1) asiakaskeskeisyys, 2) johtajuus, 3) ihmisten täysipainoinen osallistuminen, 4) prosessimainen toimintamalli, 5) parantaminen, 6) näyttöön perustuva päätöksenteko, 7) suhteiden hallinta. Kun edellä mainitut periaatteet sisällytetään osaksi organisaation johtamiskäytäntöä ja -järjestelmää, muodostuu sille *laatujohtamisjärjestelmä* (Quality Management Systems, QMS), joka korostaa systeemikeskeyttä ja järjestelmällisyyttä toimintojen kehittämisessä. Lisäksi se muodostaa linkin organisaation arvoille ja strategialle.

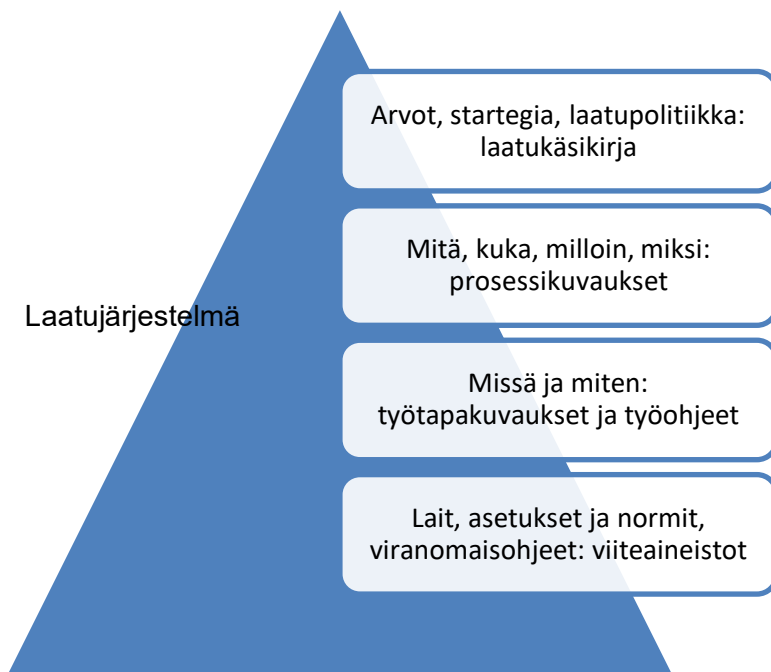
(Suomen standardisoimisliitto SFS ry; Pitko 2020). ISO 9000 -standardistoa käytetään hyödyksi erityisesti yritysmaailmassa. Siitä on muodostunut yksi maailman käytetyn työkalu laatujärjestelmän rakentamiseen ja kehittämiseen. (Suomen standardisoimisliitto SFS ry.)

Yksinkertaistettuna laatujärjestelmä voidaan nähdä rakenteena, jonka avulla johdon laadullinen tahtotila jalkautetaan osaksi organisaation arkea. Se on laatutoiminnan pelisäännöt sisältävä osa johtamisjärjestelmää, jossa tyypillisesti pyritään:

- varmistamaan niin sisäisten kuin ulkoistenkin asiakkaiden tyytyväisyys
- saamaan järjestelmällisyyttä toiminnan ohjaukseen ja valvontaan
- varmistamaan tuotteiden, palvelujen sekä prosessien korkea ja tasainen laatu
- parantamaan työn tuottavuutta ja tukemaan henkilöstöä koulutuksessa ja työnohjauksessa
- luomaan yhteneväiset käytännöt toiminnoille ja dokumentoimaan sovitut menettelytavat.

Näillä pyrkimyksillä voidaan vähentää erityisesti virheiden, väärin toimimisen ja sählyksen kautta syntyviä kustannuksia. Tutkimuksissa on arvioitu laaduttomuuteen pohjautuvien kustannusten olevan organisaatioissa alasta riippuen vähintään 10–15 % ja pahimmillaan jopa 30–40 % liikevaihdosta (esim. Lipponen 1993, 17; Sörqvist 1998; Lecklin 2002, 176; Krishnan 2006, 2022). Filosofian tohtori, laatujohtamisen isäksikin tituleerattu Edwards Deming on aikoinaan arvioinut, että 85 % laaturiheistä voitaisiin poistaa tekemällä muutoksia organisaation järjestelmiin ja prosesseihin, työntekijät pystyvät vaikuttamaan vain 15 % tapauksista omalla tekemisellään (Deming 85/15 sääntö). Näiden pullonkaulojen tunnistamiseen ja virheiden eliminointiin laatujärjestelmällä tosiasiallisesti pyritään, ja se nähdään organisaation johdon tehtäväksi.

Laatujärjestelmän rakenteesta ei ole standardiohjetta, mutta usein siitä käytetään useampitasoista mallia. Esimerkkirakennetta ja sen sisältöä tarkastellaan seuraavalla sivulla olevan kuvion (kuvio 4) vaiheita myötäillen. (Lecklin 2002, 31.)

Kuvio 4. Laatujärjestelmän rakenne-esimerkki (Lecklin 2002, 32).

Laatujärjestelmän ylin taso kootaan usein *laatukäsikirjaksi*. Se sisältää yrityksen esittelyn, sen keskeiset arvot ja laatuun liittyvät strategiat sekä laatupolitiikan. *Prosessikuvaukset* ovat tärkeä osa laatujärjestelmää, sillä organisaation koko toiminta nähdään toisiinsa linkittyneinä prosesseina. Laatujärjestelmässä tärkeimmät avainprosessit ovat yksityiskohtaisesti kuvattuna prosessikaavioiden mukaan. Tarkoituksena on, että prosessikaaviot antavat havainnollistaen vastaukset kysymyksiin mitä, miksi, miten, kuka, missä ja milloin. Hyvin tehdyt prosessikaaviot selkiyttävät myös työnkulun vaiheet ja toimivat kehittämisen apuvälineinä. Seuraavalla tasolla ovat *työtapakuvaukset* ja *työohjeet*. Näissä kuvataan prosessien alle soljahtavat työvaiheet ja annetaan tarkat toimintaohjeet siitä, miten työ kuuluu oikeaoppisesti tehdä. Näin varmistetaan, että joka kerta kun prosessi tehtävienneen suoritetaan, käytetään ja sovelletaan siinä samoja menetelmiä, tietoja ja taitoja. Laatuvaatimukset, vastuut ja valtuudet liitetään olennaiseksi osaksi tätä tasoa. Laatujärjestelmän alimmaisella tasolla on *viiteaineistot*. Näillä tarkoitetaan prosesseihin ja työkuluihin liittyviä ulkopuolisia aineistoja. Tällaisia voivat olla esimerkiksi viranomaisohjeet sekä erilaiset määräykset, normit, suositukset ja lainsäädäntö. Myös erilaisten ohjelmien käsikirjat voidaan liittää viiteaineistojen piiriin. (Eml, 32–33.)

Laatujärjestelmien tasojen määrä sovitetaan osaksi organisaation tarpeita. Yllä oleva rakenne soveltuu parhaiten isojen organisaatioiden käyttöön. Pienemmissä organisaatioissa voi riittää kaksikin tasoa. Laatukäsikirjan taso ei ole pakollinen osa laatujärjestelmää, mutta se on yksi tärkeimmistä työkaluista onnistuneen laatujärjestelmän luomisessa. Tämän johdosta esimerkiksi ISO 9000 -standardit edellyttävät laatukäsikirjan tekoa. Se nähdään keskeisenä työkaluna laadullisiin tavoitteisiin

pääsyssä. ISO 9000 -standardit edellyttävät myös laatujärjestelmän dokumentointia, mutta dokumentaatiolle ei ole asetettu kovin tarkkoja muodollisia vaatimuksia. Tärkeintä on se, että järjestelmä soveltuu organisaation tarpeisiin ja siinä on tunnistettu organisaation avainprosessit, määritelty prosessien keskinäinen järjestys ja vuorovaikutus, varmistettu prosessien toiminnan ohjaus ja tarvittavien resurssien sekä informaation saatavuus, päätetty prosessien seurannasta, mittareista ja niiden analysoinnista ja sovittu jatkuvan parantamisen edellyttämistä toimenpiteistä. (Lecklin 2002, 33–35.)

Laatujärjestelmän tilaa ja sen kehitystarpeita arvioidaan sisäisillä ja ulkoisilla auditoinneilla. Sisäinen auditointi on organisaation itse tekemää laatujärjestelmän arviointia ja sen avulla pyritään selvittämään, miten organisaatio toimii, mitkä asiat ovat hyvin ja mihin kehitystoimia tulisi vielä kohdentaa. Sisäisestä auditoinnista vastaa tyypillisesti koulutetut, laadusta vastaavat tahot. Ulkopuolisten suorittama auditointi poikkeaa sisäisten suorittajien ja arvioinnin luonteen osalta: auditointi on virallisempi ja toteutetaan tyypillisesti laatusertifikaatin hankinnan johdosta, kuten ISO 9000-standardeissa. Vaikka organisaatio ei sertifiointia tavoittelisikaan, kannattaisi sen tasaisin väliajoin suorittaa ulkoinen auditointi ulkopuolisten näkemysten saamiseksi. (Eml, 80–81.)

Laadun ja laatujärjestelmän kehittämiseen liittyy myös haasteita. Ensimmäinen näistä on ylimmän johdon ymmärtämisen, mielenkiinnon ja sitoutumisen puute laatuasioita kohtaan. Riskinä on se, että laatu toiminnan kehittäminen aloitetaan huonona hetkenä heikoilla suunnitelmilla ja liian vähäisillä resursseilla. Hyödyksi saatetaan käyttää myös konsultteja, joiden mukana tietotaito valuu organisaation ulkopuolelle laatujärjestelmän kehittämisen jälkeen. Toinen haaste on ylempien organisaatiotasojen mielenkiinnon puute paikallisia laadunparannusprosesseja kohtaa. Tämä haastaa etenkin laatujärjestelmän jalkauttamisessa ja toimintojen kehittämisessä alemmilla tasoilla, missä laatujärjestelmän toimivuus juuri punnitaan. Kolmas ongelma on se, että laatuasiat siirretään helposti ”erikoishenkilöstön” valvottavaksi, kun vastuun tulisi olla operatiivisilla yksiköillä itsellään. Neljän haaste on henkilöstön tietotaidon ja motivaation kasvattaminen laatuasioita kohtaan. Nämä asiat vaikuttavat yhdessä organisaatioiden kykyyn pitkäjänteiseen työskentelyyn ja vaatimukseen vakiinnuttaa laadun parantamismekanismit sekä laadun säilyttämismekanismit järjestelmällisesti toimintakulttuuriin. Nämä tekijät myös useimmiten kaatavat laatujärjestelmästä saatavat ideologiset hyödyt tai romuttaa ne kokonaan. (Tervonen 2001, 60; Lecklin 2003, 58–60.)

Laatujohtaminen poliisiorganisaatiossa

Poliisille on laadittu laatu strategia vuonna 2006. Strategiatyö sai alkunsa valtiovarainministeriön tekemästä suosituksesta, jossa kaikille julkisen sektorin toimialojen organisaatioille esitettiin toive laatujärjestelmän luomisesta. Laatu työ haluttiin sitoa viralliseksi osaksi julkisen sektorin kehittämispolitiikkaa ja virastojen tuloksellisuutta. (Poliisin laatu strategia 2006.)

Strategiassa poliisin laatutoiminnan tavoitteiksi on asetettu työn tuloksellisuuden ja tuottavuuden parantaminen, työmenetelmien yhtenäistäminen, asiakaspalvelun kehittäminen, yhteisen arviointikriteeristön luominen ja henkilöstön osallistaminen kehitystyöhön. Strategiassa näihin pyritään muodostamalla laatujärjestelmä arviointikriteeristöineen kaikkiin yksiköihin, arvioimalla laatua systemaattisesti läpi poliisiorganisaation, tukemalla ja palkitsemalla yksiköissä toteutettua laatutyötä ja huomioimalla kansalaisnäkökulma sekä asiakaslähtöisyys. (Poliisin laatustrategia 2006, 7.)

Poliisin laatujärjestelmä on strategiassa sovittu totutettavaksi yhteisen laatukäsikirjan kautta siten, että ylimmän tason alle sijoittuu yksikkökohtaisia toimintakäsikirjoja kuvaamaan yksiköiden vastuita ja toimintoja prosesseineen, ohjeineen sekä työmääräyksineen. Erityisesti on painotettu työtapojen yksityiskohtaista kuvaamista, sillä näkymätön työ on haluttu muuttaa näkyväksi kirjaamalla vaiheet tarkasti ylös. Tämän avulla voidaan yhdenmukaistaa toimintatapoja ja muodostaa kaikille yhteinen perusmalli työvaiheiden hoitamiseen. Tämä on nähty strategiassa tärkeäksi myös uusien työntekijöiden tuloksekkaassa perehdyttämisessä sekä työntekijöiden itseohjautuvuuden tehostamisessa. (Eml, 4-5, 12.)

Poliisiin laatujärjestelmä ei pohjautu ISO 9000 -sarjan laatustandardistoon vaan julkisella sektorilla enemmän hyödynnettyyn EFQM-malliin (The European Foundation for Quality Management). Kyseessä on kokonaisvaltainen laukupalkintomalliksikin kutsuttu kehitystyökalu, jonka avulla arvioidaan ja kehitetään organisaation tai sen osan toimintaa. Sitä käytetään usein hyödyksi myös koko organisaation kehitystä ohjaavana järjestelmänä. Mallin pohjalta luodaan työkalut nykyisen toiminnan mittaamiseen, parantamiseen ja seurantaan sekä kehittämiskohteiden identifiointiin ja kehityksen seurantaan. Malli pohjautuu viiteen toimintatapaan ja neljään tulokseen kuvaavaan arviointialueeseen. Toimintatapoja edustavat 1) johtajuus, 2) henkilöstö, 3) toimintaperiaatteet ja strategia, 4) kumppanuudet ja resurssit, 5) prosessit. Tuloksiin puolestaan kuuluvat 1) henkilöstö, 2) asiakas, 3) yhteiskunta, 4) suorituskyky. Toimintatapojen viittä teemaa arvioitaessa keskitytään vastaamalla kysymyksiin *mitä tehdään ja millä tavalla*. Tuloksiin keskittyvässä neljässä kohdassa keskitytään arviointiin seuraavien kysymysten kautta: *osoittavatko tulokset myönteistä kehitystä ja hyvää suorituskykyä, ovatko tulokset hyviä muihin verrattuna, ovatko tulokset seurausta toimintatavoista ja miten kattavia tulokset ovat*. (Innokylä 2022.)

Strategiassa Poliisin laatutoimintaa seurataan monien mittareiden kautta. Seurannassa hyödynnetään mm. Balanced Scorecard (BSC) eli painotetun tuloskortin ajattelun mukaisia periaatteita ja mittaristoja. (Poliisin laatustrategia 2006, 3.). Mallissa korostuvat neljä arviointinäkökulmaa, jotka ovat: 1) taloudellinen näkökulma, 2) asiakasnäkökulma, 3) sisäisten prosessien näkökulma, 4) oppimis- ja kasvunäkökulma. Jokaisen näkökulman alle määritellään tyypillisesti 5–10 alatavoitetta. Kaplanin ja Nortonin (1992) alkuperäisessä määrittelemässä tuloskortin pohjana toimii taloudelliset

tavoitteet, joiden saavuttamisen keinot pohditaan operatiivisten näkökulmien (asiakas, prosessit, oppiminen ja kasvu) pohjalta.

Poliisin laatutyön välineisiin lukeutuu EFQM-kriteeristön, palvelutavoitteiden, palvelusitoumusten ja toimintaprosessien kuvaamisen ohella itsearviointi, asiantuntija-arviointi, benchmarking, laatupalkinto, kehittämisspäivät ja laatukoulutukset, laillisuusvalvonta sekä asiakaspalautteet ja sidosryhmäkyselyt. Itsearviointien avulla poliisit arvioivat oman yksikön tai osastojen toimintaa suhteessa laatutyön tilaan ja sen tavoitteisiin kolmen vuoden sykleissä. Näin toimintaa voidaan tasaisesti kehittää. Asiantuntija-arviointia käytetään itsearviointia vähemmän. Siinä arvioinnin suorittaa yksittäisen poliisin sijasta asiantuntijaryhmä, joka koostuu kolmesta poliisihallinnon edustajasta sekä yhdestä hallinnon ulkopuolisesta edustajasta. Benchmarkingilla tarkoitetaan vertailukehittämistä eli hyvälle laatutasolle yltäneiden yksiköiden kokemusten hyödyntämistä muissa yksiköissä. Vaikka yksiköiden välillä on eroja, tuo vertailu usein uusia oivalluksia, joiden avulla toiminnan laatua voidaan parantaa. Poliisin laatupalkinnot ovat tunnustuksia edistyksellisestä laatutyöstä. Laatupalkkioilla pyritään tukemaan henkilöstön myönteistä suhtautumista laatutyön kehittämiseen. Kehittämisspäivillä ja laatukoulutuksilla taas tuetaan henkilöstön laatuajattelun kehittymistä ja yhdessä oppimista. Laillisuusvalvonta kattaa alleen laillisuustarkastukset ja kanteluiden käsittelyt. Näiden kautta poliisin toimintayksiköt saavat jatkuvasti tietoa, joka tulee hyödyntää toiminnan laadun parantamisessa. Asiakaspalautteilla ja sidosryhmäkyselyillä pyritään asiakkaiden kuunteluun. Kohdennetuilla kyselyillä hankitaan tietoa niin tyytyväisyydestä kuin kehityskohteistakin. Strategiassa on korostettu, että yksikön johdon tulee varmistua siitä, että palautteet käsitellään sovitun menettelyin ja että tarvittavat toimenpiteet käynnistetään palautteiden pohjalta. (Poliisin laatustrategia 2006, 9–13.)

Poliisin laatustrategiassa on mainittu, että sitä päivitetään kolmen vuoden välein poliisihallinnon toiminta- ja taloussuunnitelman laatimisen yhteydessä. Lisäksi laatutavoitteet on sovittu liitettävän osaksi poliisin vuosittaista tulossopimusta. Strategiassa myös mainitaan, että laatutoiminnan kehittämistarpeet huomioidaan määräajoin tapahtuvissa strategioiden ja vision määrittelyssä. (Poliisin laatustrategia 2006, 9–13.) Tietoa uudesta laatustrategiasta ei kuitenkaan löydy vuoden 2006 tehdyn laatustrategian tapaan. Poliisihallituksen tulossopimuksissa ei ole avattu laatutavoitteita tai uusia määritteitä ainakaan vuoden 2015 jälkeen kovinkaan kattavasti (Sisäministeriö 2021). Poliisin toimintaan liittyvissä uusimmassa strategioissa laatu on sanana mainittu, mutta sitä ei ole sen suuremmin avattu. Laadun nykytasosta tai sen kehityksestä ei juurikaan löydy tutkimuksia tai raportteja. Yhdessä Poliisiammattikorkeakoulun opinnäytetyössä (Nikkanen 2019) rikosprosessien laatua on käsitelty poliisin laatustrategian pohjalta ja johtopäätöksissä todettu, ettei laatustrategian jalkauttamisessa ole onnistuttu. Puutteita nähtiin niin suunnittelun, vastuuttamisen kuin osallistamisenkin tasolla. Opinnäytetyön osalta laatu näyttää unohtuneen systemaattisen kehittämisen osalta, eikä

laatutoiminnan nähdä juurtuneen yksiköihin. Yhden opinnäytetyön osalta on kuitenkin vaikea muodostaa poliisiorganisaation laadun nykytilasta ja kehittymisestä kattavaa kokonaiskuvaa.

Laadun kehittämismahdollisuuksia

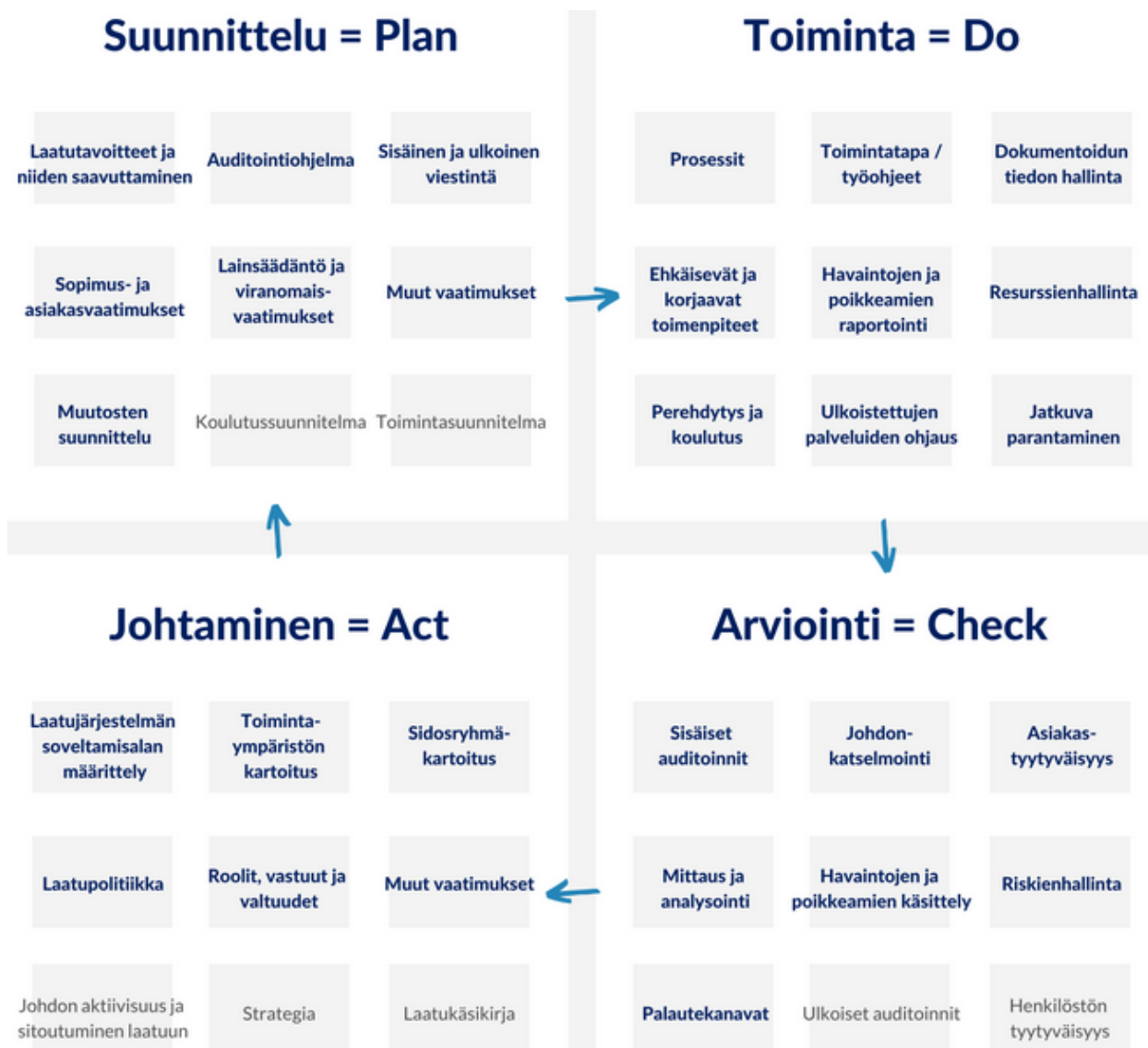
Organisaatioiden laadun kehittämiseksi on monia vaihtoehtoja. Osa työkaluista on strategisia koko organisaation kattavia kehitysvälineitä kuten ISO 9000 -standardiperheen tai EFQM-mallin kautta luodut laatujärjestelmät. Osa työkaluista soveltuu paremmin operatiiviseen toimintaan yksilön tai työryhmän laadun kehittämisen tueksi. Myös työkalujen käyttötarkoituksissa on eroavaisuuksia. Osa soveltuu suoraan laadun parantamiseen, kun osa keskittyy ongelmien identifioimiseen ja niiden analysointiin. Toisilla työkaluilla taas haetaan apua suunnittelun ja toiminnanohjauksen kehitystarpeisiin. Lukuisten kehitystyökalujen pohjalta organisaation tulisi valita juuri itselleen parhaimmat työkalut vallitsevaan hetkeen. (Tervonen 2001, 73–74.)

Prosessien jatkuvassa kehittämisessä voidaan hyödyntää laatujärjestelmästä riippumatta PDCA-mallia (Plan, Do, Check, Act), jota tuttavallisemmin kutsutaan Demingin laatuympeyräksi. Mallissa kehitys nähdään jatkuvana prosessina, jossa toisiinsa nivoutuneet vaiheet seuraavat toisiaan nos- taessa kehitystä asteittain korkeammalle tasolle. (Lecklin 2002, 52–53). Mallin sisällä käytetään hyödyksi erilaisia laatu työkaluja nykytilan kartoittamiseksi, kehittämiskohteiden etsimiseksi, tutkimiseksi, ymmärtämiseksi, korjaamiseksi ja kehittämisessä saatujen tulosten arvioimiseksi (Tuurala 2002). Seuraavaksi käydään lyhyesti läpi laatuympeyrän päävaiheet ja niissä huomioitavat asiat.

Mallissa lähdetään liikkeelle suunnittelusta (plan). Sen keskeisenä tavoitteena on muodostaa kehitysprosessille työryhmä, luoda hyvä käsitys prosessin nykytilasta, asettaa sille mitattavissa oleva kehitystavoite ja tunnistaa parannettavat alueet. Alun vaiheeseen osallistuvat johto ja vastuulliset työntekijät yhdessä mahdollisen laatujärjestelmän ohjeet huomioiden. Kehitystarpeiden selvittämiseen tukityökaluiksi voidaan valita erilaiset prosessikaaviot ja dokumentoidut ohjeet, palautetta mit- taavat kyselyt ja itsearvioinnit, vertailuarviointi ja vertailuoppiminen, aivoriihi, tarkistuslistat ja mit- tauskortit sekä erilaiset analyysit kuten esimerkiksi pareto-analyysi, syy-seurausanalyysi ja vika- vaikutusanalyysi. Kun nykytilan kartoitus parantamishdotuksineen on saatu laadituksi, lähdetään tekemään konkreettiset parannukset prosessiin (do). Kun vaihe on valmis, aletaan aikaansaannok- sia vertaamaan lähtötilaan, asetettuihin tavoitteisiin ja mitataan, olivatko suunnitelmat toteutuksi- neen tehokkaita. Mikäli ei ollut, palataan takaisin lisätiedon hankintaan ja parannustoimenpiteisiin. Mikäli oli, jatketaan vakiinnuttamisen vaiheeseen eli uusitusta prosessista tehdään osa jokapäi- väistä toimintaa. Tämän jälkeen ympyrä sulkeutuu ja aloitetaan uusi kierros uudella suunnittelulla. (Lecklin 2002, 52–53; Tuurala 2002).

Laatuympeyrää pidetään hyvänä työkaluna juuri siksi, että sitä voidaan hyödyntää monissa laatujär- jestelmissä viitekehuksesta riippumatta (Lecklin 2002, 52–53; Tuurala 2002). Se voidaan yhdistää

ISO 9000- standardi vaatimukseen alla olevan kuvion (5) mukaisin esimerkein (Arter 2022). Mikään ei estä yhdistämästä työkalua myös EFQM- malliin vaikka malli muita työkaluja pääosin hyödyntääkin.

Kuvio 5. PCDA-malli ISO 9000 -viitekehysessä (Arter 2022).

Kappaleessa on tähän mennessä tutustuttu talousrikollisuuden käsitteeseen, rikollisuuden alan tunnuspiirteisiin ja laadun sekä laatujohtamisen maailmaan. Seuraavaksi syvennyttään tietoperustan kolmanteen vaiheeseen eli rikoksesta epäillyn kuulusteluihin.

2.3 Rikoksesta epäillyn kuulustelut

”Kuulustelu on kahden ihmisen välinen interpersonaalinen viestintätapahtuma.” (Karstinen 1998, 13).

Kuulustelu on esitutkintatoimenpide, jossa poliisi kerää tietoja esittämällä kysymyksiä asianomistajalle, rikoksesta epäilylle tai todistajalle. Kuulusteluiden päämäärä on selvittää kaikki se, mitä kuuluttava käsillä olevasta rikoksesta tietää. Kuulustelun pohjalta poliisi pyrkii muodostamaan objektiivisen käsityksen tapahtumien kulusta. Tarvittaessa kuulusteluihin järjestetään tulkki, jotta kuulustelussa voidaan käyttää kieltä, jonka kuulusteltava ymmärtää. Asianomistajalla tai rikoksesta epäillyllä voi olla mukana myös avustaja, joka on asianajaja tai luvan saanut lakimies. Avustaja voi esittää kuulustelijan kautta kysymyksiä tai pyytää kuulusteltavaa tarkentamaan asioita. (Poliisi.fi 2021.)

Suomessa esitutkintalaki säätelee kuulustelemista, joten lainperusteluista on haettavissa kuulustelun tavoite. Siellä määritetään, että esitutkinnassa pyritään saada selville totuus, tämän seurauksena kuulusteltavien on pysyttävä totuudessa. Rikoksesta epäiltyä kyseinen vaatimus ei koske, sillä hänen ei tarvitse edistää asiansa selvittämistä eikä tunnustuspakkoa ole. (Karstinen 1998, 22). Rikoksesta epäillyn kuulustelussa voi tavoitteena olla myös tunnustuksen saaminen (Karstinen 1998, 21, 100). Mikäli kuulustelu tähtää ainoastaan tunnustukseen, muodostuu helposti vastakkainasettelu ja syntyy kilpailutilanne, jossa haetaan voittajaa. Tällöin vapaaehtoinen tietojen kertominen estyy (Välitalo 1988:6, viitattu teoksessa Karstinen 1998, 21.)

Ennen kuulustelun aloittamista esitutkintalaki velvoittaa kuulustelijaa ilmoittamaan kuultavalle asemasta riippumatta hänen oikeutensa ja velvollisuudet. Rikoksesta epäilylle on lisäksi kerrottava mistä teosta hän on epäiltynä. Kuulustelussa poliisi pyrkii saamaan kuultavalta mahdollisimman paljon tosiasioita tietoonsa tutkittavaan asiaan liittyen. (Karstinen 1998, 21, 100.) Näillä pyritään selvittämään rikoksen tunnusmerkistökijät eli se, mistä rikoksessa on tosiasiallisesti kyse (ominaispiirteet, alalajit) ja onko siinä syyllistytty oikeudenvastaiseen tekoon. Lisäksi syvennyttään olosuhteisiin, motiiviin sekä asianomistajalle aiheutettuun vahinkoon tai rikoksella saatuun hyötyyn. Kuulustelun lomassa keskitytään erityisesti epäselviin tai riidanalaisiin seikkoihin (Poliisihallitus 2014.) Selville saaduista asioista poliisi kirjoittaa kuulustelukertomuksen (Karstinen 1998, 21). Tämä kirjataan niin tarkkaan kuin sillä oletetaan olevan merkitystä asiassa. Kuulustelijan on osattava taltioida kuulustelussa käsitellyt asiat oikein, jotta kuulustelun laatu ei kärsi puutteellisesta dokumentoinnista. Erityisesti yksityiskohtien merkitys nähdään laadullisena sisältönä ja luotettavuutta osoittavana asiana. Kuulustelupöytäkirjaa kirjoittaessa on ymmärrettävä sen käyttötarkoitus, se toimii pohjana syyteharkinnassa ja mahdollisessa oikeudenkäynnissä, joten sen tekeminen laadullisesti hyvin on tärkeää. (Ellonen ym. 1996, 1–2, 6–7.) Koska kuulustelussa lähtökohtana on ilmoitetun tai ilmi tulleen rikoksen tunnusmerkistö, on tämän kirjaamiseen kiinnitettävä erityisesti huomiota

niissä asioissa, jotka tapahtumakulussa mahdollisesti toteutuvat. Kuulustelussa on myös selvitetävää täyttääkö teko vaihtoehdoisen rikoksen tunnusmerkistön. Erityisesti rikoksesta epäillyn kuulustelussa olisi varattava mahdollisuus esitutkinnan aikana lausua kaikkeen häntä vastaan esitettyyn näyttöön ja kirjallisiin todisteisiin liittyen sekä epäillyn kertomuksesta poikkeavan kuulustelun sisällöstä. (Poliisihallitus 2014.) Kirjattu kuulustelukertomus annetaan heti kuulusteluiden päätyttyä kuulusteltavalle tarkastettavaksi sillä pöytäkirjan tulisi olla sellainen, miten kuultava on asian kertonut. Kirjatun kertomuksen tulisi siten vastata mahdollisimman tarkkaan sitä mitä kuultava on kertonut. (Karstinen 1998, 22.) Tämän johdosta kuultavalta vielä kysytään, onko hänen kertomansa varmasti kirjattu oikein. Kuulustelupöytäkirjaan merkitään kirjaamiseen liittyvät korjaus- tai lisäyspyynnöt. Pöytäkirjaan ei saa tehdä muutoksia enää sen jälkeen, kun kuultava on sen tarkastanut ja pyydetty korjaukset sekä lisäykset on tehty. Kuultava ja kuulustelija allekirjoittavat kuulustelupöytäkirjan sekä mahdollisesti kuulustelua seurannut tai allekirjoitusvaiheessa paikalla ollut kuulustelutodistaja. (Poliisihallitus 2014.)

Rikosten selvittämisessä kuulusteluiden merkitys on teknisten todisteiden lisäksi erittäin suuri. Kuulusteluiden avulla saadaan selville henkilöiden omakohtainen näkemys tapahtumista ja siihen johdaneista syistä. Kuulustelukertomuksessa rikoksesta epäillyn kertoman kirjaamisen merkitystä ei voida liiaksi korostaa sillä kuulustelukertomus on kuulustelijan tulkinta ja kirjaus siitä, mitä kuulusteltava on kertonut. Oikeanlaisten kuulustelukysymysten esittäminen oikealla tavalla ja oikein ajoitettuna ovat laadukkaan kuulustelukertomuksen runko. Kuulustelun tulisi antaa oikeanlainen kuva tutkijoille tapahtumien kulusta, tai ainakin riittävän selkeä kuva rikoksesta epäillyn syyllisyydestä tai syyttömyydestä. Jotta kuulustelija saa luotettavaa tietoa kuulustelussa, on hyvän vuorovaikutuksen merkitys suuri. Kuulustelijan ammatillisen kyvykkyyden osoituksena voitaneen pitää vuorovaikutustaitoja. (Mäkelä 2020; Ellonen ym. 1996, 6–7.) Rikoksesta epäillyn kuulustelussa noudatettavat esitutkintaperiaatteet tulevat esitutkintalain 4 ja 7 luvun säännöksistä. Säännöksiä, jotka koskevat epäillyn kuulustelua on kuitenkin vähän (Fredman ym. 2020).

Kuulustelustrategia, -tyyli, -taktiikka ja -tekniikka

Kuulustelustrategia on yläkäsite, jonka alle on jaoteltu alakäsitteiksi kuulustelutyylit, kuulustelutaktiikka ja kuulustelutekniikka, joilla suunniteltua strategiaa käytännössä toteutetaan. Seuraavaksi tutustutaan näiden käsitteiden sisältöön.

Kuulustelutyylillä tarkoitetaan kuulustelijan verbaalisesta ja nonverbaalista viestintä- ja kommunikointitapaa. Strategisessa mielessä kuulustelija voi valita itselleen ennakkoon kuulustelutyylin, jota hän kuulustelussa noudattaa. Tyylejä voi olla esimerkiksi sympaattisuus, aggressiivisuus, välinpitämättömyys tai loogisuus. (Karstinen 1998, 110.) Kuulustelutyylejä ei voida asettaa toisiinsa verrattaen paremmuusjärjestykseen. Kuulustelutilanteessa tyyliin vaikuttaa tutkittavana oleva rikos,

tiedossa olevat tosiseikat sekä kuulustelijan ja kuultavan persoonatekijät. Tehokkaimpana toimintatapana pidetään sitä, että kuulustelija kykenisi sekoittamaan eri tyylejä samassa kuulustelutilanteessa. (Ellonen ym. 1996, 178.)

Kuulustelutaktiikalla tarkoitetaan konkreettisia toimia ja keinoja, joita prosessin aikana vaihtelevasti sovelletaan niin kuulemisissa kuin ongelmienkin ratkomisessa. Taktisiksi tutkintakeinoiksi katsotaan esimerkiksi tiedustelun ja alustavan puhuttelun lisäksi kuulustelut ja niissä käytettävät kysymykset. Kuulustelutaktiikan luominen edellyttää hyvää suunnittelua, jotta epäillyn kertomat näytön merkitystä ja sitä vähentävät argumentit sekä selitykset saadaan perusteltua valheellisiksi (Karstinen 1998, 110; Uotinen 2020.) Kuulustelutekniikka nähdään enemmän toimintana ja korvaamassa strategiassa menetelmä-sanaa. Kuulustelija käyttää tekniikkaa taktisesti hyödykseen strategiaa toteutukseen. Tekninen ja taktinen ovat nivoutuneet käsitteellisesti vahvasti toisiinsa. Kirjallisuudessa niitä pyritään erottamaan toisistaan siten, että taktista kuulustelua on etukäteissuunnittelu, tavoitteellinen ja päämäärätietoinen kuulustelun suorittaminen, kun kuulustelutekniikkaan kuuluu kyvykyys, taito sekä apuvälineiden sulava käyttö. (Karstinen 1998, 112, 117.)

Erlaisia strategisia kuulustelumenetelmiä on tutkittu globaalisti varsin paljon. Tunnetuimpia näistä ovat kognitiivisen haastattelun mallit CI (Cognitive Interview) ja CIS (Cognitive Interview for Suspects), SUE-malli (Strategic Use of Evidence) ja REID-tekniikka. Seuraavaksi käydään mallien pääpiirteet lyhyesti läpi jättäen REID-tekniikan pois sen soveltumattomuudesta suomalaiseen oikeuskäytäntöön. Opinnäytetyössä perehdytään myös Poliisiammattikorkeakoulussa opetettavaan Mäkelän malliin, joka opinnäytetyön inspiraation pohjana toimii.

Kognitiivisen haastattelun CI-malli (Cognitive Interview) on vuonna 1984 rikostutkintaan kehitetty kuulustelumenetelmä, joka pohjautuu muistin palauttamisen kautta saatavaan tietoon. Mallissa kuultavaa pyydetään elämään rikostilanne uudelleen kuvaillen tapahtumia, ympäristöä ja omia tunteuksia. Kerronta pyritään toteuttamaan aikajärjestyksessä tapahtuman alusta loppuun. Kuultavaa pyydetään käymään läpi kaikki asiat, mitä hän rikostilanteesta muistaa, pieniäkin yksityiskohtia myöden. Tavoitteena on, että kuulusteltava tuottaisi oma-aloitteisesti kattavaa tietoa tapahtumien kulusta. Kuulustelijan tehtävä on tukea kuultavaa asioiden mieleen palauttamisessa ja kuunnella. Tarkentavia kysymyksiä esitetään usein vasta kuultavan kertomuksen jälkeen kokonaiskuvan saamiseksi. CI-mallissa kuultavina toimivat uhrin ja silminnäkijät. (Geiselman 2012.)

CI-mallin pohjalta on kehitetty CIS-menetelmä (Cognitive Interview for Suspects) yhteistyökykyisten rikoksesta epäiltyjen kuulusteluille. Mallissa kuulustelu aloitetaan rennolla alkukeskustelulla hyvän suhteen muodostamiseksi. Jotta tässä voidaan onnistua, ei kuulustelija voi käyttää hyödykseen syyllistävästä ja omaa auktoriteettia korostavaa kuulustelutyylä. Alkukeskustelun jälkeen siirrytään avoimen kerronnan vaiheeseen, jossa hyödynnetään CI-mallin elementtejä kuultavan kertomuksen

luomisesta. Mallissa oletetaan, että totuutta puhuva kykenee tuottamaan yksityiskohtaisen ja johdonmukaisen kertomuksen, johon valehteleva ei useinkaan pysty. Kerronnan lopulla epäiltyä pyydetään vielä piirtämään tapahtumien kulkuja auki puheen varmistamiseksi. Tätä epäilty ei tyypillisesti osaa odottaa ja voi alkaa kompuroimaan kerronnan pohjautuessa valheeseen. Epäiltyä voidaan pyytää myös kertomaan rikokseen viittaavat tapahtumat päinvastaisessa järjestyksessä lopusta alkuun, mikä voi muodostaa kognitiivisia haasteita valehtelijalle. Kerronnan jälkeen epäillylle esitetään tyypillisesti vielä tarkentavia kysymyksiä haastamisen merkeissä. Mikäli ristiriitoja havaitaan eri kerrontamenetelmien sekä vastausten välillä, tuodaan ne esiin yhteistyöhengessä, ei epäiltyä syyllistäen tai kyseenalaistaen. Kerronnan totuudenmukaisuutta arvioidaan kokonaisvaltaisen johdonmukaisuuden pohjalta. Kuulustelukertomuksen kirjaamisen ja sen läpikäynnin yhteydessä kiinnitetään huomiota erityisesti siihen, pyrkiikö epäilty korjaamaan lausuntojaan. Valehteleva ei useinkaan lähde tähän, vaan pyrkii tilanteesta mahdollisimman nopeasti pois. Kuulustelu lopetetaan alkukeskustelun tapaan rennosti: totuutta kertovaa kiitetään ja valehdelleelle korostetaan totuuden puhumisen tärkeyttä. (Geiselman 2012.)

SUE-menetelmä (Strategic Use of Evidence) pohjautuu nimensä mukaisesti todistusaineiston strategiseen käyttöön. Käytännössä se tarkoittaa sitä, mitä, milloin ja miten kuulustelija paljastaa rikoksesta epäillylle tietoja poliisin keräämästä näytöstä häntä vastaan. Mallissa ei paljasteta todisteita heti kuulustelun alussa vaan tiedon antoa optimoidaan annettavaksi vaiheittain. Alkuun saatetaan jopa esittää, ettei tietoa juurikaan ole. Tavoitteena on, että epäilty muodostaisi itselleen kuulusteluiden aikana käsityksen siitä, mitä poliisi tietää ja vastaa siihen itselleen edullisella tavalla. Näin poliisi voi vaikuttaa epäillyn käsityksiin ja olettamuksiin rikosasiaa kohtaan ja tarjota polun valheiden paljastamiseen, joka usein tapahtuukin todistusaineiston asteittaisen esittämisen jälkeen. Perusolettamus mallin taustalla on, että epäilty pyrkii rakentamaan valheet yhteensopivaksi poliisin tietojen kanssa. Kuulustelija suunnittelee tyypillisesti tarkasti ennakkoon, missä kohdassa hän mitäkin tietoja esittää ja millä tyylillä hän niistä epäillylle viestii. (Granthag ym. 2013.)

Mäkelän malli on Poliisiammattikorkeakoulussa opetettu kuulustelumalli, jonka on kehittänyt ylikomisario Pauli Mäkelä GA- ja PEACE-kuulustelumallien pohjalta. Mäkelän malli koostuu kahdeksasta suullisen kuulustelun portaasta, joiden avulla kuulustelu johdetaan loogisesti kuulustelun lopputulosta tukien. Portaavat ovat: 1) kuulusteluun valmistautuminen ja suunnittelu, 2) oikeuksien ja velvollisuuksien kertominen, 3) henkilötietojen kirjaus, 4) alkukeskustelu, 5) vapaan kerronnan vaihe, 6) täydentävien kysymysten vaihe, 7) kuulustelukertomuksen kirjaaminen, 8) kuulustelun päättäminen (Mäkelä 2017, viitattu teoksessa Paajanen 2018). Mäkelän mukaan kuulustelussa tulisi aina selvittää mitä, missä, milloin, kuka, miten, millä, miksi. Näillä pyritään selvittää tunnusmerkistötekijät, olosuhteet, motiivi, asianomistajalle aiheutettu vahinko tai rikoksella saatu hyöty. Näitä voidaan pitää myös laadukkaan kuulustelun peruselementteinä. (Mäkelä 2020.)

Malleihin liittyviä kuulustelukysymyksiä on tutkittu vähemmän. Kuulustelukysymyksiin tai -runkoon ei löydy tietoa paljoa enempää, mitä Mäkelän mallissa yllä on esitetty. Kaunisto ym. pitävät hyvänä nyrkkisääntöä sitä, että kysymyksissä edettäisiin yleisistä tiedoista kohti yksityiskohtaisempia tietoja. Kysymyksiä voi jäsentää suunnitteluvaiheessa esimerkiksi yleisimpien kysymystyyppien mukaan, joita ovat avoimet, selkiyttävät, ohjaavat, vaihtoehdot ja kyllä/ei kysymykset. Alussa keskitytään avoimiin kysymyksiin, jotka tyypillisesti alkavat sanoilla ”kerrotko”, ”selitätkö” tai ”kuvailtako”. Avointen kysymysten jälkeen siirrytään ohjaaviin ja tarinaa selkiyttäviin kysymyksiin. Näillä pyritään täydentämään puuttuvia yksityiskohtia esimerkiksi ajan, paikan tai toiminnan osalta. Kysymyksissä korostuu useimmin sanat mitä, miksi, miten, missä, millainen ja millä tavalla. Vaihtoehtoisia ja kyllä/ei -kysymyksiä suositellaan käytettävän rajallisesti. Kysymyksiä pidetään köyhinä informaationlähteinä, sillä niihin saa tyypillisesti lyhyitä vastauksia. Lisäksi niihin on helppo antaa vaihtoehtoisia vastauksia. Johdattelevia kysymyksiä tulisi puolestaan välttää. Näissä tilanteissa sanoja laitetaan helposti kuulusteltavan suuhun ja vaikutetaan siihen, mitä kuulusteltavaa sanoo ja mitä hän ajattelee. Myös epäselviä kysymyksiä on kuulusteluissa hyvä välttää niiden virheellisten tulkintojen johdosta. (Kaunisto ym. 2021, 20–22.)

Ellosen ja kumppaneiden mukaan kuulusteluun ei ole mahdollista rakentaa yksityiskohtaisia pöytälaatikkomalleja tai -kaavoja, joita otetaan käyttöön tarpeen tullen, sillä jokainen kuulustelu kysymykseen on omantyylinen persoonallinen tapahtuma, jonka kulkuun vaikuttavat monet pienemmät ja isommat seikat (Ellonen ym. 1996, 82). Hyvä todistajanlausunto on kuitenkin rikostutkinnan perusta, jossa käyttökelpoisten faktojen löytäminen voi olla ratkaisevaa jutun selvittämisessä. Täten kuulustelukysymyksiin tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Näillä on mahdollista vaikuttaa niin kertomuksen luotettavuuteen, määrään kuin sisällöllisiin piirteisiin. (Kaunisto ym. 2021, 72.) Onnistuneen kuulustelun edellytyksenä voidaan pitää kysymyksien lisäksi taitavaa ja kokenutta kuulustelijaa, joka hallitsee myös vuorovaikutustekniikat. Mikäli näin ei ole, voi se johtaa kuulustelun epäonnistumiseen yllä mainittujen seikkojen johdosta (Ellonen ym. 1996, 179). Seuraavaksi syvennyttään aiheeseen enemmän kuulustelupsykologian kautta.

Psykologia osana kuulustelua

Poliisityössä onnistumisen edellytyksenä on ymmärtää, miten ihminen toimii. Erityisesti kuulustelutilanteissa yhdeksi keskeisimmäksi työkaluksi mainitaan vuorovaikutussuhteiden hallinta psykologisen tietotaidon pohjalta, sillä yhteistyön, luottamuksen ja turvallisuuden tunteen rakentuminen on kuulustelijan vastuulla. (Kaunisto ym. 2021, 15–16.) Psykologisen ymmärryksen vähäisyys johtaa helposti huonoon ilmapiiriin ja informaation vähäisyyteen ja toisaalta myös epäsuotuisiin menettelytapoihin ja virheisiin kuulustelutilanteissa (Kaunisto & Kumpuniemi 2019, 18–19).

Kirjallisuudessa kuulustelut nähdään haastavina vuorovaikutustilanteina. Tämä asettaa paljon vaatimuksia myös kuulustelijan persoonalle ja osaamiselle. Hyvälle kuulustelijalle välttämättöminä henkilökohtaisina ominaisuuksina pidetään älykkyyttä, hyvää ymmärrystä ihmisluonteesta, kykyä tulla hyvin toimeen muiden kanssa, kärsivällisyyttä, sitkeyttä, hyvää kuuntelutaitoa, hyvää kommunikointitaitoa, epäileväisyyttä, tasaista luonnetta, hyviä tunnetaitoja, hyvää itseluottamusta ja kykyä aistia valehtelu. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 109.) Tärkeänä pidetään myös sitä, että kuulustelija ymmärtäisi ja osaisi hyödyntää kuulusteluun liittyviä psykologisia periaatteita ja teorioita. Kuulustelijan tulisi osata myös tunnistaa kuulustelutilanteissa viriävät vaikeatkin tunteet, sillä niiden huomioimatta jättäminen voi helposti johtaa laskevaan kontaktiin kuultavan kanssa. (Kaunisto ym. 2021, 15–16.) Lisäksi kuulustelijalla tulisi olla kyky oivaltaa valehtelun merkit ja ymmärtää näihin liittyviä sanattomia vihjeitä. (Inbau ym. 2001, viitattu teoksessa Gudjonsson 2003, 29). Tämä koskee korostuneesti talousrikoksista syytettyjä, sillä vastassa on tyyppillisesti ihminen, joka osaa käyttää vastaavia taitoja hyödykseen vastapuolella. Lisäksi on ymmärrettävä, että poliisin suhtautuminen epäiltyyn tulee olla neutraalia siitä huolimatta, miten törkeästä rikoksesta henkilöä epäillään. Kuulustelijan tulee rauhoittaa itsensä ja valmistautua henkisesti kuulustelutilanteeseen, jotta tunteet pysyvät hallinnassa. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 109.)

Psykologisia vaikutteita havainnoidaan kuulusteluissa kuultavan näkyvän käyttäytymisen kautta. Kuulustelutilanteessa kuultavat saattavat kokea itsensä fyysisesti väsyneeksi, emotionaaliseksi ja järkyttyneeksi henkisen tasapainon ailahtelusta. Tämä korostuu etenkin silloin kun epäillyt ovat pidätettyinä, vangittuina ja eristettyinä. Kuulustelutilanteessa tulisikin pyrkiä huomioimaan ahdistuksen ja pelon vaikutus kuultavan käyttäytymiseen. Hermostuneisuutta on havaittavissa niin syyttömien kuin syyllistenkin kuulusteluissa. Kolme yleisintä syytä hermostuneisuuteen syyttömän kuulustelussa on huoli siitä, että virheellisesti oletetaan olevan syyllinen, huoli siitä, mitä hänelle tapahtuu kiinniotettuna ja kuulusteluissa ja huoli siitä, että poliisi huomaisi jonkun aiemman rikkomuksen. Pääeroavaisuutena syyllisten ja syyttömien välillä nähdään se, että syyttömän hermostuneisuus tai ahdistus yleensä vähenee kuulustelun edetessä verrattuna syylliseen epäiltyyn (Inbau ym. 2001, viitattu teoksessa Gudjonsson 2003, 24–25). Kuulusteluissa stressiä epäillyille aiheuttaa tyyppillisesti fyysinen ympäristö, vapauden rajoittaminen ja joutuminen tekemisiin viranomaisten kanssa (Irving & Hilgendorf, viitattu teoksessa Gudjonsson 2003, 26).

Psykologisessa mielessä etenkin valehtelun esille saaminen kuulusteluissa on tärkeää. Haastavaksi tämän tekee se, ettei näkyviä valehtelureaktiota ole olemassa. Valehtelun tunnistamiseen liittyy tutkimuksissakin paikkansapitämättömiksi osoitettuja uskomuksia siitä, että valehtelijoilla olisi tietynlaisia tunnistettavissa oleva käyttäytymispiirteitä, tai että poliiseilla olisi erityisiä kykyjä erottaa valehtelijat totta puhuvista kuulusteltavista. Tämä ei ole totta, vaan kyse on pikemminkin hyvien kuulustelumenetelmien, psykologisen tietotaidon ja vuorovaikutustilanteiden kokonaisuuden

summasta. (Kaunisto ym. 2021, 73.) Valehtelu ei koske vain rikoksesta epäillyn väistämisyriityksiä totuudesta, myös silminnäkijän lausunto voi olla epäluotettava johtuen esimerkiksi muistin toiminnasta tai nähdyin tapahtuman aiheuttamasta stressistä johtuen. Usein todistaja voi myös yrittää miellyttää kuulustelijaa kertoen tälle faktoja, joita olettaa tämän haluavan. (Gordon & Fleisher 2019, 221). Valehtelua voi siis tapahtua kaikkien asianomaisten kuulusteluissa, ja se voi olla tyypiltään joko tahallista tai tahatonta. Yhteenvetona voidaan todeta, että kuulusteluissa onnistuminen edellyttää syvää perehtyneisyyttä kuulusteluihin ja osaamisen jatkuvaa kehittämistä.

Kuulustelujen tila Suomessa

Käsillä olevan kirjallisuuden mukaan suomalaisten tutkijoiden kuulusteluosaaminen perustuu pitkälti kokemuksesta oppimiseen ja kollegiaaliseen tiedon vaihtoon, eikä systemaattista ohjaamista ja osaamisen kehittämistä kuulusteluiden osalta juuri tehdä, vaikka kuulusteluosaamista kirjallisuudessa korostetaan. (Ellonen ym. 1996: 1–2; Fredman ym. 2020). Kuulustelumalleja käytetään hyödyksi varsin vähän, lisäksi kuulustelutaktiset kysymykset opetellaan tyypillisimmin oman työn ohessa kokemuksen karttuessa ja kollegioilta vinkkejä kysellen. (Fredman ym. 2020; Mäkelä 2020). Armilan (2020, 43) tutkimuksessa 30 % vastaajista kertoi oppineensa yrityksiin ja erehdyksien kautta käytännön kuulusteluosaamisensa. Myös Paajasen (2018) opinnäytetyössä viitattiin vastaaviin löytöihin. Kuulustelijoilla on hyvin erilaisia tapoja hoitaa kuulusteluja eikä yhteistä hyväksi koettua mallia ole käytössä. Mäkelän mallin mukaista kuulustelun etenemistapaa käytettiin, mutta sitäkin vahvasti soveltaen. Kaunisto kumppaneineen (2021, 18) korostaa, ettei pelkästään kokemuksen kautta yrittämällä ja erehtymällä oppiminen ole järkevää. Ammattiin liittyvässä koulutuksessa tulisi tarjota asianmukaista tietoa ja harjoitusta kuulusteluihin. Hyvän kuulusteluosaamisen edellytyksenä on säännöllinen ohjaus ja henkilökohtainen palaute. Poliisiksi valmistumisen jälkeen kuulustelijat tarvitsevat myös täydennyskoulutusta ja työnohjausta, jotta saavutettu osaaminen ja ammattitaito säilyvät sekä kehittyvät.

Ellosen ja kumppaneiden mukaan (1996, 1–2) kuulusteluosaamisen kehitystä on varjostanut aikoinaan valloilla ollut uskomus, ettei kuulustelutaitoa voi opettaa sillä sen on nähty olevan synnynäistä osaamista, jota joko on tai ei ole. Mäkelän (2018, 60–64) mukaan panostamattomuus osaamisen kehittämiseen ja kuulusteluiden johtamiseen näkyy vielä tänäkin päivänä puutteellisena kuulusteluosaamisena. Samaan johtopäätökseen myös Paajanen (2018) päätyi omassa opinnäytetyössään. Kuulusteluosaamisessa todettiin olevan selkeitä puutteita ja lisäkoulutukselle nähtiin tarvetta. Kaunisto ym. (2019) ovat ehdottaneet, että poliisikuulusteluiden kehittämisessä yhtenä vaihtoehtona voisi toimia merkittävimpien haasteiden tai puutteiden kartoittaminen kuulustelutilanteissa, joka tehtäisiin kuulusteluita arvioimalla. Memon ja Bull (1999, 291) ovat todenneet, että poliisit tarvitsevat kehitystyössä myös psykologien apua selvittääkseen miksi ja minkälaiset muutokset

ovat tarpeellisia kuulusteluissa. Psykologit vastavuoroisesti tarvitsevat poliisin asiantuntemusta, jotta he voivat tehdä toimintaympäristöön soveltuvaa ja relevanttia tutkimusta.

Mäkelä korostaa Pro gradu -tutkielmassaan osaamisen kehittämisen ohella myös laatu keskeyttä. Mikäli kuulusteluiden laatua ei valvota, eikä sitä vaadita myöskään johdon toimesta, on mahdollista, että syyttäjä saa syyteharkintaan laaduttoman kuulustelukertomuksen joka pahimmillaan näkyy tuomioistuinkäsittelyssä jutun etenemisen mahdottomuutena. Mäkelän näkemyksen mukaan tutkinnan laatua valvotaan Poliisihallituksen puolelta, mutta lähinnä pakkokeinoihin ja juttupäätöksiin liittyen eikä kuulusteluihin, vaikka se on yksi esitutkinnan merkittävimmistä vaiheista. Puutteellisen johtamisen vaikutukset voidaan nähdä suoraan puutteina myös kuulustelutaidoissa. Tämän seurauksena saatetaan kuulusteluiden merkitystä väheksyä, jonka seurauksena myös kuulusteluiden arvostus laskee. Kuulusteluiden johtamattomuuden vuoksi tehokkuuden maksimointikin voinee jäädä käyttämättä. Mäkelän mukaan huomion tulisi olla tasaisessa työnlaadussa myös kuulusteluissa, niiden tulisi olla laadullisesti samanlaisia riippumatta päivästä tai kuulustelijasta. (Mäkelä 2018, 60–64.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Opinnäytetyö on otteeltaan kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Kyseessä on menetelmäsuunnitelma, jonka avulla voidaan ymmärtää kohteena olevan ilmiön laatua, sen ominaisuuksia ja merkityksiä kokonaisvaltaisesti sekä kokemuserustaisesti, yksilöä kuunnellen ja ymmärtäen. Tämä tarkoittaa tilan antamista informanttien eli tutkittavien henkilöiden näkökulmille ja kokemuksille. (Jyväskylän yliopisto 2021.)

Seuraavaksi käydään tarkemmin läpi tutkimuksen toteutuksen vaiheita. Ensin tutustutaan tutkimuksen kohderyhmään. Tämän jälkeen käydään läpi aineiston keruu ja tutkimuksessa käytettyjen menetelmien valinnat ja perusteet. Lopuksi pohditaan vielä tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden tilaa.

3.1 Tutkimuksen kohderyhmä

Opinnäytetyön kohderyhmäksi valikoitui neljä Pohjanmaan poliisilaitoksen vakituisessa virassa olevaa talousrikostutkijaa ja yksi Länsi-Suomen syyttäjälta alueelta oleva erikoissyyttäjä. Tiedonantajaryhmään valitut talousrikostutkijat osallistuivat tutkimukseen esimiehensä esittämänä. Poliisin edustajan toimesta pyyntö tutkimukseen osallistumisesta esitettiin myös erikoissyyttäjälle.

Henkilöiden valinnan osalta esitettiin pyyntö, että tutkimukseen osallistettaisiin mahdollisimman kokeneita henkilöitä, eli suoritettaisiin niin kutsuttu eliittiotanta. Tällä tarkoitetaan sitä, että tiedonantajaryhmäksi valitaan ainoastaan sellaisia henkilöitä, joilta saadaan oletettavasti parhaita tietoja tutkivaan ilmiöön liittyen omakohtaisen kokemuksen johdosta. Tiedonantajaryhmän valinnan ei haluttu olevan satunnaisesti tehtyä vaan tarkasti harkittua ja tarkoitukseen sopivinta. Tutkimuksen suorittaja ei voinut vaikuttaa tutkimukseen osallistuvien henkilöiden valintaan muun kuin eliittiotannan toiveen kautta. Tutkija ei myöskään tuntenut entuudestaan ketään tiedonantajaryhmään valikoituneista henkilöistä. Eliittiotannassa tutkimuksen osallistujamäärällä ei ole väliä, se voi olla pieni taikka suuri. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 74.)

3.2 Aineiston kerääminen ja sen analysointi

Koska tutkimus haluttiin toteuttaa laadullisena, aineiston kerääminen aloitettiin haastatteluiden suunnittelulla. Aineistonhankintamenetelmäksi valikoitui teemahaastattelu sen puolistrukturoidun luonteen vuoksi. Menetelmässä tutkijan tehtävänä on tuoda esiin haastateltavien ajatuksia, kokemuksia ja käsityksiä tutkittavasta asiasta. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 41) Metodologisesti tarkasteltuna siinä pyritään korostamaan ihmisten tekemiä tulkintoja, asioille annettuja merkityksiä ja sitä, kuinka merkitykset syntyvät vuorovaikutustilanteessa. Teemahaastattelun etuna nähdään se, että tarkentavien kysymyksen esittäminen on luontevaa ja kysymyksiä voidaan syventää

haastateltavan vastauksien perusteella. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 65). Haastattelut muistuttavat tietyiltä osin spontaanisti syntynyttä keskustelua, mutta institutionaalisuutensa vuoksi ne eivät kuitenkaan sellaisia ole, sillä tutkijaa ohjaa pyrkimys tiettyyn päämäärään. Saadakseen tietoa haastateltavilta tutkijan tulee esittää aiotut kysymykset, tehdä aloitteita ja kannustettava haastateltavaa puhumaan teemojen aiheiden mukaan. Tutkija siis ohjaa keskustelua mennäkseen kohti tutkimuksen tavoitetta. (Hyvärinen, Nikander & Ruusuvuori 2017, 39.)

Koska opinnäytetyön tavoitteena oli löytää merkitykselliset vastaukset tutkimuksen tarkoitukseen, ongelmanasetteluun tai tutkimustehtävään liittyen, sopi menetelmä tutkimukseen hyvin. Jo alussa oli selvää, ettei haastatteluissa haluttu seurata systemaattisesti etukäteen laadittua kysymyslistaa ja sulkea haastateltavan mahdollisuutta kertoa asiasta niin paljon kuin mahdollista. Kirjallisten vastauksien saaminen strukturoituihin kysymyksiin olisi ollut hyvin tyypistettyä informaatiota asiasta, joka olisi perustunut helposti mielikuvien ja ajatusten virtaan sekä tutkijan omiin kokemuksiin ja näkemyksiin. Teemahaastattelujen pohjalta kyettiin saamaan tietoa haastateltavien pitkän ja monipuolisen kokemuksen kautta. Haastattelussa haluttiin antaa tilaa haastateltaville siitäkin syystä, että kuulusteluiden laatua on tutkittu vähän. Opinnäytetyön tehtäväksi jäi tuottaa teemahaastattelulla uutta tietoa kuulusteluiden laadusta.

Tuomi ym. (2015, 66) mukaan haastatteluteemojen suunnittelu on teemahaastatteluja käytettäessä suunnitteluvaiheen tärkeimpiä huomioitavia asioita. Haastattelulla on tarkoituksena kerätä sellainen aineisto, johon perustuen voidaan tehdä luotettavia päätelmiä, koskien tutkittavana olevaa ilmiötä. Kattavan suunnitteluvaiheen jälkeen opinnäytetyöhön valittiin neljä pääteemaa, joiden alle teemaan liittyvät kysymykset rakennettiin. Ensimmäiseen teemaan sisällytettiin yleiset tiedot liittyen haastateltavan virkaikään, saatuun perehdytykseen ja haastateltavan näkemykseen laadusta käsitteenä ja ilmiönä. Toiseksi teemaksi valikoitui kuulusteluiden laatu. Teeman tarkoituksena oli selvittää, miten haastateltava näkee laajemmassa perspektiivissä laadun osana kuulusteluita. Kolmannessa teemassa käytiin läpi laadullisten vaatimusten asettamista johdon puolelta. Tällä pyrittiin selvittämään, onko laatuvaatimuksia asetettu ja miten laatua valvotaan ja johdetaan päällystön puolelta. Neljäntenä teemana käsiteltiin kuulustelijan vaatimuksia, perehdytystä, nykytilaa ja tulevaisuuden laadun määrittelyä ja mahdollisia kriittisiä muutostarpeita kuulustelun laadun kehittämiseksi. Viimeisessä teemassa pyrittiin selvittämään, millaisia vaatimuksia kuulustelijalla tulisi olla, perehdytyksen sisältöä sekä nykyistä ja tulevaisuuden toiminnan kehittämisen tarpeita. Haastattelukysymykset ovat nähtävillä liitteessä 1. Seuraavaksi siirrytään haastatteluihin. Tämän jälkeen keskitytään haastatteluaineiston analysoinnin vaiheisiin.

Haastattelut

Opinnäytetyön toteuttamiseksi hankittiin tutkimuslupa Pohjanmaan Poliisilaitokselta. Tutkimusluvan myöntämisen jälkeen saatiin tutkimukseen osallistuvan tiedonantoryhmän yhteystiedot. Tämän jälkeen heille laadittiin haastattelukutsu (liite 3), joka lähetettiin tiedonantoryhmälle sähköpostilla. Kaikki tiedonantoryhmässä olevat osallistuivat haastatteluun sovittun aikataulun mukaisesti.

Haastattelutapaamisen alkuhetkiä pidetään erittäin tärkeinä, silloin rakennetaan haastattelun perusta, luottamus ja tunnelma. Tutkijan etiikassa ja toimintatavoissa tulee näkyä, että ihminen tulee kohdata aina ihmisenä eikä tietolähteenä. Tästä johtuen tapaaminen tulee aloittaa kevyesti ja epävirallisella keskustelulla, mistä siirrytään kertomaan vielä kertaalleen, miksi tapaaminen on järjestetty. Lisäksi avataan seikkoja omasta suhteesta tutkimusaiheeseen. Kertomalla itsestään on helpompi saada vastauksia haastateltavalta. Viranomaisia haastatellessa on hyvä muistaa, että hyvin muodollinen viranomaistyyli alussa saattaa pilata haastattelun. (Hyvärinen ym. 2017, 32.)

Ennen haastattelua käytiin läpi anonyymiteettiä ja luottamuksellisuuteen liittyviä asioita. Haastateltavalta pyydettiin vielä ennen haastattelun aloitusta suostumus haastattelun nauhoittamiselle, johon jokainen haastateltava suostui. Haastattelut kestivät 60-90 minuuttia ja etenivät haastattelurungon mukaisin teemoin ja kysymyksin soveltaen vuorovaikutustilanteen huomioiden. Haastattelut eivät keskeytyneet, myös nauhoitukset onnistuivat laadullisesti hyvin. Haastattelutilanne oli alusta asti rento, avoin sekä erittäin informatiivinen. Tämän vuoksi myös syventäviä kysymyksiä syntyi itsestään. Toisinaan keskustelu meni hiukan sivuun varsinaisesta kysymyksestä, mutta haastattelun palauttaminen takaisin aihepiiriin onnistui kuitenkin hyvin haastattelulomakkeen avulla. Asioita käsiteltiin huomattavan paljon laajemmin kuin kysymysten alkuperäinen tarkoitus oli.

Aineiston analysointi

Aineiston analysoinnissa hyödynnettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Tässä menetelmässä suoritetaan haastatteludokumenttien analysointia systemaattisesti sekä objektiivisesti, jolla pyritään tuottamaan tutkittavana olevan ilmiön kuvaus tiivistettyyn ja yleiseen muotoon. (Tuomi & Sarajärvi 2018). Ensimmäisessä vaiheessa aineisto litteroitiin, toisessa vaiheessa aineistoa analysoitiin vastausten jäsentelyn ja tulkintojen muodossa.

Tähän opinnäytetyöhön suoritettujen haastatteluiden materiaali purettiin tekstimuotoon litteroimalla. Hyvärinen ja kumppanit (2017, 367) tuovat esiin tutkimuksessaan, että litterointi tehdään usein sanatarkasti, koska sisällönanalyysissä analysoidaan puhuttua sisältöä. Haastattelut päätettiin litteroida ohjeen mukaan sanan tarkasti yksitellen Wordiin, jotta tulkintoja voitiin pohtia jälkikäteen niin kuin ne oli tosiasiallisesti esitetty. Tämä tarkoittaa sitä, että niin tilkesanat kuten tuota ja niinku litteroitiin osana muuta tekstiä. Litteroitua tekstiä oli yhteensä 85 sivua.

Litteroinnin jälkeen siirryttiin haastatteluaineiston analysointiin. Analyysin ensimmäisessä vaiheessa alkuperäisdata redusoiitiin eli materiaalista karsittiin pois tutkimukselle epäolennaiset asiat kuten haastattelun rönsyilyt ja muut seikat, jotka ei suoraan tutkimusaiheeseen liittyneet. Tässä vaiheessa myös huomattiin, ettei teemojen kaikkia haastattelukysymyksiä ole järkevä sisällyttää tutkimukseen haastatteluaineiston laajuuden johdosta. Mukaan valittiin neljä uutta pääteemaa ja niiden alle parhaiten soveltuvat kysymykset, jotka myös teoreettiseen viitekehukseen ja tutkimuskysymyksiin parhaiten soljahtivat:

1. Taustatiedot

- Nimi, tehtävä ja virkaikä
- Kerro millaisen perehdytyksen sait urasi alussa kuulusteluihin?

2. Kuulustelujen laatu

- Kerro miten ymmärrät käsitteen laatu?
- Millaiset rikoksesta epäiltyjen kuulustelut ovat mielestäsi laadukkaita?
- Onko mielestäsi mahdollista määrittää laadullisia kriteerejä rikoksesta epäillyn kuulustelun laatuun?
- Voiko tällä nykyisellä toimintamallilla tuottaa tasaista laatua esitutkinnassa tehtävissä kuulusteluissa, joka olisi ajasta, paikasta ja tutkijasta riippumatonta?

3. Johdon rooli laadun määrittelyssä

- Onko ylemmän johdon osalta selkeästi määritetty laatuvaatimuksia liittyen kuulusteluiden sisältöön?

4. Kuulustelujen laadun kehittäminen

- Kerro mielestäsi kolme kriittisintä laadunkehittämiseen tähtäävää muutosta, jotka organisaatiossa tulisi tehdä rikoksesta epäillyn kuulustelun laadun kehittämisessä?

Toisessa vaiheessa jäljelle jäänyt litteroitu ja karsittu haastatteluaineisto ryhmiteltiin kysymyksittäin niin, että vastaajien vastaukset olivat vierekkäin. Käsitteet, jotka kuvasivat samaa ilmiötä, luokiteltiin kysymyksittäin. Tätä seurasi abstrahointi eli käsitteellistäminen, jonka avulla haastateltavien vastausten eroja ja päähuomiota voitiin tulkita ja verrata myös toisiinsa. Olennaisista huomioista koostettiin tarinallinen kokonaisuus kysymysten rinnalle. Näin tutkimustulokset saatiin koostetuksi hyvään muotoon tuloksien esittämistä varten. Johtopäätöksiä tehdessä keskityttiin vastaajien kertomiin asioihin. Tavoitteena oli analyysin jokaisessa vaiheessa pyrkiä ymmärtämään tutkittavien oma näkökulma, ei tutkijan. (Tuomi & Sarajarvi 2018, 90, 92–94.)

3.3 Tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden varmistaminen

Tässä opinnäytetyössä noudatettiin tunnustettuja tiedeyhteisön määrittämiä toimintatapoja eli rehellistä, huolellista ja tarkkaa toimintaa kaikissa tutkimusprosessin osa-alueissa. Tutkimuksessa sovellettiin tieteellisen tutkimuksen mukaisia kriteerejä sekä huomioitiin eettisesti kestäviä tiedonhankinnan, tutkimuksen ja arvioinnin menetelmiä. Tutkimuksen suunnittelu, toteutus, raportointi ja sen myötä syntyneet tietoaineistot tallennettiin tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimuksien edellyttämällä tavalla. Tutkimuksessa pidättydyttiin kaikista arviointi- ja päätöksentekotilanteista liittyen tutkimukseen ja tieteeseen, mikäli on syytä epäillä tutkijan olevan esteellinen (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6–7).

Tutkimusaineiston validiteettia pyrittiin parantamaan triangulaatiolla siten, että tietoa kerättiin useasta eri tiedonantajaryhmästä, vaikka tiedonantoryhmä pieni olikin. Tutkimuksessa rikostutkijoiden alle sijoittui tutkinnanjohtaja, ryhmänjohtaja ja kaksi rikostutkijaa. Tehtäviä ei kuitenkaan avata opinnäytetyössä sen enempää yksityisyyden suojan vuoksi. Triangulaatio pyrittiin toteuttaa juuri siten, miten Tuomi ja Sarajärvi (2018, 124–125) kirjassaan suosittelee.

Tutkimuksessa tutkittavaa ilmiötä pyrittiin tarkastelemaan laaja-alaisesti. Tavoitteena oli nähdä asioiden suhteet ja periaatteet tarkoitettulla tavalla ja olla kysymättä vääriä kysymyksiä. Haastatteluita suoritettaessa oli tärkeää koko ajan pyrkiä erottamaan tutkijan omat käsitteet tutkittavien käsitteistä. Kirk ja Millerin (1986, 29–30, 41–42) korostaa, ettei haastattelukysymyksien ei pidä olla sellaisia, että ne tuottaisivat haluttuja tai ennalta arvattavia vastauksia. Tutkijan on aina pyrittävä johdonmukaiseen analysointiin tuloksia käsitellessä, jotta saadut tulokset ilmiöstä voisivat pitää paikkansa.

Luotettavuutta arvioitaessa on huomioitava, että tutkimus on toteutettu yhden poliisilaitoksen alueella, jolloin tiedonantajaryhmän näkemykset ja kokemukset edustavat yhden alueen toimintatapoja. Alueellisia eroja poliisilaitosten toimintatavoissa saattaa esiintyä eikä tuloksia voine yleistää. Tutkimuksen haasteeksi saattaakin muodostua alueellinen raja ja haastateltavien vähyyys. Tämän johdosta tutkijan tulee onnistua haastatteluiden tekemisessä ja saada mahdollisimman laajat ja kattavat vastaukset haastateltavilta. Hyvärinen ym. (2017, 19) mukaan haastateltavat edustavat kokemusperäistä tietoa ja heillä on vankka ymmärrys heitä ympäröivästä kulttuurista ja yhteiskunnan luonteesta, mutta se ei tosin ole vielä tutkimustietoa. Vasta tutkijan analysoitua aineistoaan, saadaan tutkimustuloksia.

4 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä kappaleessa esitetään tutkimustulokset pääteemojen mukaisin kysymyksin. Muu materiaali on jätetty tutkimustuloksista pois.

Vaikka aineisto litteroitiin sanasta sanaan, tutkimustuloksissa esitetyistä lainauksista on poistettu turhat toistot (niinku, ja ja, että että). Näin lainauksista saatiin selkeämpiä, ymmärrettävämpiä ja helppolukuisempia. Tuloksien esittämisessä aineistosta poimitujen sitaattien osuus sisennettiin ja haastatellulle sattumanvaraisesti annettu yksilöity vastaajatunnus on merkitty sitaatin perään. Tällä on tarkoitus erottaa tutkijan tuottama teksti haastatteluaineistosta. Tiettyjen vastauksien kohdalla anonymiteetti vaarantui, joten vastuksesta poistettiin tunnistamiseen liittyviä seikkoja. Tällaisia oli esimerkiksi asemaan tai työtehtäviin liittyvät seikat tai kommentit, jotka yksilöisivät henkilön työtehtävän.

4.1 Haastateltujen taustatiedot

Virkaikää tutkimukseen valituilla henkilöillä oli yhteensä 140 vuotta. Lyhin työura oli kestoaltaan 19 vuotta ja pisin 40 vuotta. Kaikki haastateltavat kertoivat, etteivät he saaneet kunnollista kuulusteluihin pohjautuvaa koulutusta tai perehdytystä poliisiuran alkuvaiheilla. Kaikkien vastaajien mukaan kuulustelutaidot on itseopittu kuulusteluja tekemällä, muita seuraamalla ja koulun kuulusteluoppeja hyödyntäen.

4.2 Kuulusteluiden laatu

Vastaajilta kysyttiin yleisellä tasolla, miten he yksilöinä mieltävät käsitteen laatu, mitä se on ja miten se heidän näkemyksensä mukaan tarkoittaa. Vastauksien perusteella on havaittavissa laadun käsittelemisen yksilöllisyys. Haastatelluilla ei ole suoranaisesti yhtenevää mielipidettä laadun käsitteestä tai siitä, miten laatu tulisi käsitteellistää. Vastauksissa kuitenkin esiintyi tyypillisiä laadun tunnusmerkkejä, kuten asiakastyytyväisyys, virheettömyys, selkeys, ymmärrettävyys sekä hyvin tehty lopputulos.

Joo, tota mä rupesin miettimään, että se ei ole käsitteenä ihan yksiselitteinen. Se on vähän niin kuin katsojan silmissä mikä on laatu. –T1

Se on mun mielestä selkeyttä, loogisuutta. –T4

Yhden vastaajan mukaan laadulle on olemassa minimivaatimukset, mutta tarkkoja määrittäyksiä ei kuitenkaan pystytä kertomaan. Vastaajan mukaan tällä on yksilön oikeusturvaankin liittyvä aspekti. Hänen näkemyksensä mukaan myös kirjatun tekstin laadun tulisi kestää eri oikeusasteiden tarkastelut sekä kuulustelijan olisi hyvä huomioida, että julkisuudessaakin asiaa saatetaan käsitellä.

Mä sen näen sillä tavalla, että on joku minimi mikä pitää ylittää. Mikä on sitten se minimi mikä pitää ylittää? Esitutkintatöissä pitää toteutua esimerkiksi hyvä kieli, se pitää olla ymmärrettävää suomea tai ruotsia, koska sillä jaetaan oikeutta ihmisille. Niitä voidaan lukea sitten korkeimmassa oikeudessakin ja niiden pitää sielläkin ymmärtää mistä on kysymys tai sitten ne voi olla iltapäivälehtien lööpeissä. –T2

Toinen kokee laadun siten, että henkilökohtaisen käsityksen tyydyttäminen on laadun määritelmänä riittävä. Asian tulee olla hänen mielestään riittävän hyvin tehty, jolloin hän kokee asian laadukkaaksi. Toinen taas kiteyttää laadun käsitteen suoraan virheettömyyteen, joita peilataan ennalta asetettuihin tai määriteltyihin vaatimuksiin.

Kun on tietyt vaatimukset, niin niiden vaatimusten täyttämistä ja niiden vaatimusten täytymistä. Se on sellaista virheetöntä tai vältetään virheiden tekemistä, että silloinhan se on laatua, kun on virheetöntä se tekeminen. –T3

Vastaajia pyydettiin pohtimaan, millaista kuulustelua he omasta mielestään pitävät laadukkaana. Minkälaisia elementtejä ja asioita laadukkaassa kuulustelussa tulisi olla, jotta sitä voidaan kutsua laadukkaasti suoritetuksi. Vastaajilla oli pitkälti samanlainen näkemys laadukkaasta kuulustelusta. Hyvällä ennakoivalmistautumisella on suuri merkitys laadukkaaseen kuulusteluun. Tutkijan tulisi tuntee juttu syvällisesti. Tämä on talousrikostutkinnassa mahdollista, sillä jutun tutkimiseen on käytettävissä enemmän aikaa kuin päivittäisrikostutkinnassa. Kuulustelun kulku tulee miettiä läpi ja kuulustelu tulee suunnitella huolellisesti.

Kuulustelu on mietitty läpi ja suunniteltu, mun mielestä kuulustelu pitää suunnitella kunnolla. Pitää valmistautua siihen ja suunnitella, noiden kysymysten laadinta on osa sitä. –T1

Haastateltavien mukaan kuulustelu tulisi rakentaa tunnusmerkistön ympärille eli kysymykset olisivat tunnusmerkistön mukaisia ja siten saadaan selvyys siihen, onko rikos tapahtunut vai ei. Lisäksi hyvät kirjoitustaidot lisäävät kuulustelun sisällöllistä laadukkuutta.

Se on justiin näitä missä on kysytty ne tunnusmerkistön mukaisen kysymykset. Missä on lyhyet ytimekkäät kysymykset, millä näkee, että tässä on joku tavoite mihin tällä pyritään. Semmoinen on laadukas missä on järkevät kysymykset ja, että ei ole kovin paljon kirjoitusvirheitä. –T2

Kuulustelussa oleellista on selvittää, onko ylipäätään tapahtunut rikos. Se selviää esittämällä oikea-aikaisesti relevantteja kysymyksiä kuulustelun aikana.

Mitä siellä on tapahtunut ja sitten tarkentavat kysymykset siihen, että tunnusmerkistöihin saadaan selvyys. Eihän meillä aina tarvitse olla rikosta, mutta kun me kuullaan se niin voi olla, että se selviää siinä kuulustelun aikana, ettei tässä ole rikosta. –T3

Yhden vastaajan mukaan on myös huomioitava, että mikäli kuultava käyttää kuulustelussaan jotain sellaista mikä on kuulustelijan mielestä normaalista poikkeavaa termistöä tai alakohtaista slangia, niin kuulustelijan tulee selvittää mitä kyseisellä termillä siinä kontekstissa tarkoitetaan ja ymmärtääkö kuulusteltava itse mitä hän termillä tarkoittaa. Kirjaus tulee tehdä ymmärrettävään muotoon kuulustelukertomuksessa.

Vastaaja analysoi millainen olisi täydellinen kuulustelukertomus. Ideaalitulanteessa kuulustelukertomus on kirjoitettu niin selkeästi ja hyvin, että lukija pääsee yhdellä lukukerralla sisälle juttuun. Kuulustelija on kyennyt rakentamaan kuulustelun siten, että siinä on käsitelty kaikki tunnusmerkistön mukaiset asiat ja kuulustelukertomuksesta voidaan nähdä, että tutkija on ymmärtänyt mistä siinä asiassa on kaikilta osin tunnusmerkistön kannaltakin kysymys.

Haastateltavia pyydettiin pohtimaan, onko organisaation mahdollista määrittää laadullisia kriteerejä rikoksesta epäillyn kuulustelun laatuun. Voidaan todeta, että vastaajien mukaan laatu olisi määriteltävissä oleva asia, mutta helppoa tai kovinkaan yksinkertaista se ei kuitenkaan ole. Oleellista olisi ymmärtää se, että mitä ja miten laatua tulisi mittaroida. Tällaiset määritelmät tulisi mahdollisesti saada useamman tahon näkemyksen kautta. Yhdelle vastaajalle kysymys oli todella haasteellinen, hänen näkemyksensä mukaan se olisi mahdollista, mutta hän ei osannut sanoa lainkaan, että miten.

Joo, niinku mä sanoin tuossa alussa, niin on vaikeaa se poliisityön mittaaminen. Se pitäis tehdä se laadunmäärittäminen monen eri tahon toimesta. Sellainen kuulustelu, joka on syyttäjän mielestä aivan mahtava voi olla kuulusteltavan mielestä aivan surkea. Voisi mitata paljonko kuulustelussa kuulustelija puhuu. –T1

Yksi vastaajista pitää keskeisenä laadun merkkinä sitä, että tutkija saa kuulustelussaan teonkuvauksen selkeästi kirjattua. Mielenkiintoiseksi näkökulman tekee se, että keskeinen laadun määritelmä on hänen mukaansa minimitaso. Tämä taso perustuu kuitenkin oletukseen siitä, että jokaisen tulisi tietää kirjoittamattoman standardin minimitaso.

Se on se keskeinen laatu, että mitä ollaankaan kuulustelemassa, niin aina sen teonkuvauksen saa sieltä. Kyllä se voidaan määrittää ja kyllähän kaikki sen allekirjoittaa, että se nyt on se minimi mitä sieltä pitää tulla. –T2

Vastaajan mukaan määrittelyt laadullisiin asioihin on tehtävissä ja rikoksesta epäillyn kuulustelun laatua voidaan nostaa. Hän esitti, että talousrikostukinnassa kuulustelussa käytettäisiin laatutyökä-luna ja laadunvarmistuksessa samanlaista ”checklist” -tyylistä ratkaisua, jonka avulla lentäjät teke-vät lentoonlähtötarkastuksen. Kuulustelussa voidaan tarkistaa tältä tarkastuslistalta, että laatumää-rittelyn mukaiset asiat ovat kuulustelulomakkeella.

Mun mielestä voidaan kyllä määrittää. Olen joskus miettinyt, että pitäisi olla sellainen tarkistuslista. Kun käydään asioita läpi kuulustelulomakkeessa, niin siellä niitä rukseja laitetaan. Olisi muutenkin vielä tarkistuslista, että olenko minä huomannut kaikki nämä asiat tässä kuulustelussa. Onhan lentäjilläkin, vaikka ne lentää joka päivä, niin aina len-toon lähtiessään ne käy sen tietyn checklistin läpi. Ihan samalla lailla voisi olla täällä näin, silloin se vähentää ja minimoi virheitä, kun on tarkistettu, että ne tietyt asiat siellä on. Näin minä ajattelen, että se nostaisi nimenomaan laatua ja sen takia mä ajattelen, että sitä laatua voidaan määritellä. –T3

Yhden vastaajan mukaan, jos tutkija ei pysty esitutkinnassa tuomaan näyttöä riittävästi syytehar-kinta vaiheeseen, joutuu syyttäjä tilanteeseen missä joudutaan tekemään syyttämättäjättämispää-tös. Tutkijan tulisi aina muistaa taustalla, että mitä tutkittavana olevaan epäiltyyn rikokseen liittyvä tunnusmerkistö pitää sisällään.

Mä näkisin, että siihen laatuun tulee se, että se teko ja sen motiivit ja olosuhteet missä on toimittu, tulee olla selvitetty kunnolla. Tulee syyttämättäjättämispäätös, jos ei ole näyttöä. Pitää olla todennäköiset syyt epäillä. –T5

Vastaajia pyydettiin miettimään kuulusteluiden nykytilaa ja nykyistä toimintamallia omaan kokemuk-seen ja näkemykseen perustuen. Heitä pyydettiin arvioimaan sitä, että voidaanko tällä nykyisellä toimintamallilla tuottaa tasaista laatua esitutkinnassa tehtävissä kuulusteluissa, joka olisi ajasta, paikasta ja tutkijasta riippumatonta ja toteuttamaan tasalaatuista työnjälkeä eri puolilla Suomea. Tämä kysymys oli vastaajille hankala ja heidän oli vaikea mieltää miten tätä kysymystä tulisi tulkita. Kaksi vastaajista koki ja peilasi omaa näkemystään siihen, että ei halua tai pysty ottamaan kantaa tähän kysymykseen, koska ei ole tutustunut toisten tekemiin kuulusteluihin.

Tota mä rupesin miettimään, että mun on vaikea ottaa kantaa tuohon. Kuulusteluista ei ole videoita, niin vaikea tietää millaista jälkeä syntyy. Toinen asia on, se etten ole tutus-tunut muiden kuulusteluihin. Mistä tiedän, onko se jo nyt tasalaatuista kamaa? En pysty ottamaan kantaa. –T1

Yksi vastaajista pohtii asiaa vielä lisäksi siten, että ei ole määriteltyjä laatuvaatimuksia tai kriteeristöä, jolla laatua voitaisiin tarkastella. Hän piti hankala kysymyksenä sitä mitä tasainen laatu on, ei niinkään sitä miten laatu näyttäytyy.

Hankala kysymys, että mikä se on se tasainen laatu? –T4

Kahden vastaajan näkemys oli selkeästi puoltava ja heidän mukaansa alueellisesti voidaan kysymykseen vastata myöntävästi. He kokevat, että olemassa oleva toimintamalli ja perehdytys toteuttaa juuri kysymyksessä esitetyn mukaisesti tasaista laatua.

Se, että tällä toimintamallilla tehdään kuulusteluja Kokkolassa ja Vaasassa ja Seinäjoella. Kyllä se tuottaa tietynlaisen ja samanlaisen kohtuullisen yhtenäisen laadun. –T2

Kokkola. Vaasa Seinäjoki, niin aika tasalaatuista kamaa tulee. On se sitten kuka tutkija tahansa, niin voisin mä sanoa, ettei sen suurempi eroja ole. –T5

Yhden vastaajan mukaan tasaisen laadun tuottaminen kysymyksessä esitetyllä tavalla ei ole mahdollista. Hänen näkemyksensä mukaan laatu ei voi olla tasaista johtuen siitä, ettei sitä kouluteta yhtenäisellä koulutusohjelmalla. Hänen näkemyksensä mukaan eroavaisuudet alkavat ylätasolla poliisilaitoskohtaisesti ja laskeutuessaan suorittavalle tasolle kulttuurit ja toimintatavat eroavat ryhmäkohtaisessa toiminnassa. Hänen mukaansa olisi tarpeellista järjestää talousrikospuolelle oma koulutusohjelma, jossa olisi kuulustelut omana osionaan.

Mun mielestä, ei kyllä kunnolla ei voi. Se vaatii kyllä yhtenäisen koulutusohjelman niin, että se on kerta kaikkiaan samanlainen kaikille. Tulee siitä samasta putkesta, niin silloin se olisi, jos koulutus on samanlainen. Nyt se on ihan varmaan paljon poliisilaitoskohtaisesti erilainen ja vielä sitten ryhmäkohtainen, että mitä se tuottaa sieltä. Mielestäni se vaatisi kyllä ihan koulutusohjelman siihen, että kunnolla käydään varsinkin talousrikosjutuissa läpi. Olisi vaikka” talousrikostutkinnan kuulustelu- ja esitutkinnanlaadinta -kurssi”. –T3

4.3 Johdon rooli laadun määrittämisessä

Haastateltaville esitettiin kysymys, missä heidän tulisi kertoa onko ylempi johto määritellyt selkeästi kuulusteluiden laatuun liittyen. Vastaajista yksikään ei ollut tietoinen, että ylemmän johdon osalta olisi tullut minkäänlaista ohjeistusta tai määräystä kuulusteluiden laatuun liittyen. Kaksi vastaajista viittaa samaan ohjeistukseen, joka on Poliisihallitukselta. Ohjeistus ei kuitenkaan ota kantaa suoraan sisällön laatuun.

No periaatteessa, joo... poliisilaitoksen tasolta on niinku Pohalta on tullut tämä käsikirja, mutta sekään ei minun mielestä ihan suoraan ota kantaa sisältöön, sisällön laatuun. En minä, minä en ainakaan... No, voi olla, että on mennyt ohi, mutta en minä ole koskaan nähnyt mitään. Enkä ole missään törmännyt siihen, että meillä on semmoinen talon sisältä tai, että olisi poliisihallitukselta jotain muuta kuin se patjaohje tai siis käsikirja esitutinnan laadinnasta. En mä muuta tiedä. –T2

Onhan meillä olemassa tällöinen esitutkintapöytäkirjan laadintaohje, jossa sivutaan sitten näitä kuulusteluiden tekemistäkin. –T3

En mä ainakaan tiedä. –T5

Yhden vastaajan mukaan se, että minkälaisia laatuvaatimuksia ei ole määritelty ylemmän johdon puolelta siirtää vastuuta laadusta yksittäiselle tutkijalle. Laadun jäädessä yksittäisen tutkijan ammattitaidon varaan, olisi kohtuullista varmistaa laatu jollain menetelmällä.

Se jää sen tutkijan ammattitaidon varaan hyvin usein, että liian vähälle se jää kyllä. –T3

Ylemmän johdon tunnistaminen tämän kysymyksen tiimoilta oli kaikille vastaajille jopa haasteellista. Ylempää johtoa ei pystytty osoittamaan vastauksissa, mutta esimiestaso kantaa vastuuta laadun määrittämisestä.

Mitä tolla ylemmällä johdolla tarkoitetaan, onko se Poha vai ministeriö? Jos liikutaan yksikkötasolla, niin tutkinnanjohtajien kanssa asioista puhutaan. -T1

No kyllä sitä sillä tavalla, jos puhutaan tutkinnanjohtajan tasosta. Talon johdolta ei. –T4

No esimies tavallaan valvoo sitä ja käy läpi niitä kuulusteluita, että siellä on käyty ne tietyt asiat läpi ennen kuin sen voi mennä eteenpäin, sillä tavalla sitä valvotaan. –T3

4.4 Laadun kehittämisen mahdollisuudet

Vastaajia pyydettiin pohtimaan omasta mielestään kriittisimpiä laadun kehittämiseen liittyviä muutostarpeita. Heidän tuli pohtia kolmea kriittisintä laadun kehittämiseen tähtäävää muutosta, jotka organisaatiossa tulisi tehdä rikoksesta epäillyn kuulustelun laadun kehittämiseksi. Kaikilta vastaajilta yhtenäisenä ajatuksena vastauksissa oli lisäkoulutus, muilta osin heillä oli monipuolisia ideoita laadun kehittämiseen liittyen. Kouluttamisen suunnittelussa tulisi hyödyntää poliisin kansainvälisiä suhteita sekä tieteellisiä tutkimuksia, työpaikkakoulutusta ja syyttäjyhteistyötä. Yhden vastaajan mukaan kuulustelukoulutuksessa tulisi hyödyntää tieteellistä tutkimusta ja tiedostettujen

kehityskohteita tunnistamalla benchmarking -metodilla muiden maiden parhaita käytäntöjä ja soveltaa niitä meille sopiviksi. Kuulusteluiden videointiin tulisi panostaa ja siihen liittyviä prosesseja tehostaa.

Kuulustelukoulutuksen päivittäminen tieteellisen tutkimuksen ja käytännön poliisityön kautta saatujen kehityskohteiden avulla tarvittaessa benchmarkkaamalla muita maita. Kuulusteluiden videointi. Kuulustelukertomusten litteroinnin organisointi, se on aika lailla retuperällä tällä hetkellä. –T1

Yhden vastaajan mukaan olisi mahdollista rakentaa oma tietopankkikansio eri rikoslaki rikosten pohjalta, kansiossa olisi tyypillisimpien juttujen mallikysymyksiä. Tämän kansion tarkoituksena ei olisi toimia ainoastaan uusien perehdytysmateriaalina vaan muistuttaa kokeneempiakin tutkijoita siitä mitkä ovat tunnusmerkistön kannalta oleellisia kysymyksiä.

Voisi olla semmoinen mallikansio. Missä on eri rikoslaki rikosten, tyypillisimpiä juttuja niin mallikansiossa olisi mallikysymyksiä. Tähän ei voi suoraan kopioida, mutta se toimisi samalla perehdytyksenä uusille, mutta myös muistutuksena vanhoille, että mikä on sen tunnusmerkistön kannalta oleellisia kysymyksiä. –T2

Toisen vastaaja tuo esiin kuulusteluopin ja kuulustelutilanteen opettaminen sekä tarkistuslistan käytön. Vaikeista ja monimutkaisista prosesseista ei ole vastaajan mukaan kyse, vaan perusasioista ja niitä toistamalla voidaan laatua nostaa sekä tuottaa tasalaatuista työtä.

Tää yksi on se kuulusteluoppi ja sitten se kuulustelutilanne, sen opetteleminen. Mun mielestä voisi olla vaikka vielä kolmantena se tarkistuslista. Ihan tämmöisistä perusasioista pitää lähteä. –T3

Niistä jauhaantuu se laatu, siitä perusasiasta. Sillä sitä laatua saadaan nostettua tässä. Sitten se tavallaan on tasalaatuista. –T3

Kolmannen vastaajan mukaan syyttäjän kanssa yhteistyötä syventämällä olisi mahdollisuus parantaa kuulusteluiden laatua. Syyttäjältä saisi arvokasta palautetta, jolla voisi kehittää laadullisessa aspektissa kuulusteluiden sisältöä. Lisäksi hänen näkemyksensä mukaan työpaikkakoulutuksen ja tiedottamisen kautta tulisi nostaa esiin kehityskohteita. Näitä kehitysideoita voitaisiin ryhmä- tai yksikötasolla korjata ja kehittää.

Työpaikkakoulutus, yhteistyö syyttäjän kanssa palautteen saamiseksi ja laadun parantamiseksi ja palautetta kautta linjan kuulusteluista. Mikäli uusia kehityskohtia sekä hyviä käytäntöjä nousee esiin, niin tiedotusta ja koulutusta niistä. –T4

Johtamisnäkökulmassa laadun kehittäminen nousi yhden vastaajan haastattelussa esiin siten, että yhtä tutkijaa nostettaisiin toisten yläpuolelle. Vastaajan mukaan jalustalle nostetun henkilön muista erottava osaaminen ja tapa työskennellä tulisi jakaa kaikille ja siten nostaa koko ryhmän suoriutumista ja sen kautta tuoda vaikutuksia laadulliseen näkökulmaan.

Mun mielestä se on aika huono tilanne tai se kertoo jostakin, jos sanotaan, että meillä on täällä yksi tällainen oikein todella hyvä kuulustelija, otetaan se tähän. Mitä ne muut sitten ovat? Jos joku on erityisen hyvä, niin mitä se tekee eri lailla? Miksei sitä samaa käytäntöä jaeta kautta linjan? Se jotenkin kuulostaa... tai on hullu tilanne. –T4

Yhden vastaajan näkemyksen mukaan kriittisin asia mikä vaatisi toimenpiteitä on aika. Tällä käsitteellä, aika, hän tarkoittaa tutkinnassa käytössä olevien resurssien vähäisyyttä. Tämä resurssiongelma peilautuu suoraan kansalaisten oikeusturvaan, sillä hoitamattomat jutut ruuhkautuvat ja tutkinta-ajat venyvät kohtuuttomiksi kaikkien asianosaisten kannalta.

Sanoisinko että ensimmäisenä on aika. Jos kahden vuoden päästä rupeet siitä teosta sitä juttua kuulustelemaan, niin kuka muistaa enää mitään? Ei se sen oikeusturvan kannalta oo hyvä. –T5

Vastaaja toi esille haastattelussaan myös tutkintasuunnitelman käytön tutkija tasolla vaikkakin se on tutkinnanjohtajan tehtäviä, mutta laadun kehittämisen työkaluna se olisi yksi toimiva malli mahdollinen toteuttaa ilman suurempaa lisätyötä. Tutkintasuunnitelman laatiminen laittaisi tutkijan miettimään tarkemmin kuulustelussa esitettäviä kysymyksiä kuulusteluteknisesti ja -taktisesti.

Tutkintasuunnitelma eli sä joudut miettimään, kun sä laitat sinne sen tunnusmerkistön. Joudut miettimään mitä sä kysyt siltä ja se et mitä sä teet. –T5

Toinen vastaaja toi esiin myös laadun näkökulman ja syy seuraussuhteista syyttämättäjättämispäätöksiin liittyen. Hän esitti oman hypoteesinsa siitä, kuinka laatu näkyy käännteisenä, mikäli poliisi tutkii jutun pimeäksi.

Jutussa tulee syyttämättäjättämispäätös, niin se voi nimenomaan olla siitä johtuvaa, että esitutkinnassa ei ole tarpeeksi sitä selvitetty. Siinä ei ole siis pystytty selvittämään sitä, mikä olisi ollut mahdollista periaatteessa selvittää, tavallaan poliisi tutkii sen pimeäksi. Tällä tavalla se laatu näkyy. –T2

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa esitellään tutkimuksen johtopäätökset. Esiin tuodaan tutkimuskysymykseen liittyvät asiat kuten ne tutkimuksessa näyttäytyivät. Osiossa pyritään ymmärtämään laadullisen ilmiön esiintymistä tutkimuskohteena olleen organisaation osalta, tuomaan esiin sen vahvuudet ja kehittämiskohteet tutkimuskysymysten kautta. Johtopäätöksissä pyritään esittämään ratkaisukeskeisesti ideoita, joilla laatua voitaisiin kehittää tulevaisuudessa osana päivittäistä toimintaa.

5.1 Yhteenveto

Tutkimus osoittaa, että laatu esiintyy tärkeänä toimintaa ohjaavana tekijänä Pohjanmaan poliisin talousrikostutkinnassa työskentelevien puheissa. Organisaation laatutietoisuus on kasvanut haastateltavien uran aikana, ja he ajattelevat työtään laadullisesta näkökulmasta käsin, vaikka laatua ei ole määriteltä ja johdettu Pohjanmaan poliisilaitoksen tai ylimmän johdon toimesta Suomessa.

Vaikka laatu nähtiin käsitteenä yksilöllisesti, korostuivat haastateltavien puheissa teoriassakin tutut ”hyvää” tukevat ominaispiirteet kuten virheettömyys, oikeellisuus, selkeys ja tietyn minimitason ylittäminen kuulusteluissa. Erityisesti laadun nähtiin polveutuvan hyvästä suunnittelusta ja paneutumisesta käsillä olevaan juttuun ja kuulusteluun. Tietämättä toistensa vastauksia haastateltavat puhuivat paikallisista toimintamalleista ja laadukkuudesta pääosin samalla tavalla. Puheissa oli viitteitä paikallisista menetelmistä kuulustelujen tasalaatuisuuden varmistamisen osalta, mutta kansallisesti ajateltuna epäröintiä oli enemmän. Yhteisiä määrittäviä, ohjeita ja riittävää kuulustelukoulutusta ei Suomen tasolla ole, eikä linkkiä poliisin laatustrategiaan kyetty haastatteluiden pohjalta löytämään. Toiminnasta löytyy haastateltavien mukaan eroja niin laitosten kuin tutkintaryhmienkin väliltä. Kuulusteluiden laatu näyttäisi perustuvan tutkinnanjohtajan ja talousrikostutkijatiimin omaan käsitykseen, näkemykseen, kokemukseen ja oletukseen siitä, mitä laatu kuulusteluissa on, tietämättä mitä laadukas kuulustelu paikallisen poliisilaitoksen tai ylemmän johdon näkemyksen mukaan on, tai mitä sen tulisi olla. Nykyisellä toiminnalla kyetään todennäköisesti varmistamaan kuulustelujen tasalaatuisuus paikallisesti, mutta onko se riittävää, on asia erikseen. Laadun kehittämisessä voi ilmetä haasteita, mikäli laatua ei tarkemmin määritellä, arvioida ja johdeta koko laitoksen osalta. Tämä tuli esiin myös haastateltavien keskuudessa. Työkaluja laadun kehittämiseen olisi syytä kehittää niin teorian kuin haastateltavienkin kommenttien pohjalta.

Tutkimuksen teoriaosuudessa esitettiin, että laatu voidaan määritellä myös prosesseille. Määrittely tulisi rakentaa yhdessä sidosryhmien kanssa, jotta laadun luontaiset ominaisuudet voisi täyttää sekä sisäisten että ulkoisten asiakkaiden tarpeet. Määritelmä tulisi saattaa henkilöstön tietoon, jotta laadusta puhuttaisiin kaikkien asianomaisten kanssa samoista lähtökohdista käsin. Määrittelyn tarve tuli esiin myös haastateltavien puheissa. Haastateltavien ajatukset sopivat yhteen ISO 9000 -

standardin laatumäärittelyn kanssa, mutta puheissa korostui laadun määrittelyn haasteellisuus. Haastateltavat eivät suoraan osanneet sanoa, miten laatu tulisi kuulusteluiden osalta määrittää ja mittaroida. Tarvittaisiin enemmän tietoa ja kouluttamista siitä, mitä laatu on ja miten sitä voisi poliisityössä kuulusteluiden osalta arvioida ja seurata. On selvää, että laadun määrittelyä ja sen kehittämistä on vaikea hoitaa vain yhden tiimin käsin. Koska laatu lähtee kokonaisvaltaisesta laatujohtamisesta, tulisi myös johdon sitoutua laatuajatteluun ja laadun kehittämisen toteutukseen. Ei ole riittävää, että yksi tiimi tutkinnanjohtajineen tekee työtä laadun eteen, tai että johto hyväksyy heille esitetyt asiat, vaan tarvitaan pitkäjänteistä yhteistyötä. Laatutoiminnan ja sen johtamisen tulisi olla proaktiivista, ja johdon sekä henkilöstön tulisi osallistua laatutyöhön kukin omalla panoksellaan.

Kuulustelujen laadun kehittämiseksi on käsillä olevan tutkimuksen pohjalta monia vaihtoehtoja. Merkittävin asia olisi liittää Poliisin laatustrategia osaksi Pohjanmaan poliisilaitoksen toimintaa. Laatustrategian mukaisin ohjeistuksin poliisilaitokselle voitaisiin luoda oma paikallinen laatukäsikirja, joka ottaisi huomioon myös talousrikoskuulusteluiden laadulliset aspektit. Ensimmäiseksi olisi suositeltavaa määrittellä se, mitä laatu talousrikoskuulusteluissa tarkoittaa ja mitä kuulusteluissa pitäisi toteutua, jotta prosessi olisi laadullisesti hyvä. Tämän jälkeen tulisi määrittellä työvaiheet ohjeineen ja työkaluineen niin pitkälle kuin mahdollista. Kehitystyössä tulisi toimia tiiviissä yhteistyössä johdon, tutkijoiden, syyttäjänviraston ja muiden sidosryhmien kanssa. Kehitystyössä voitaisiin käyttää hyödyksi Demingin laatuympyrää, joka laadun teoriaosassa esiteltiin. Näin laatua voitaisiin tarkastella systemaattisesti jatkuvana prosessina. Erityisen tärkeää olisi seurata kehitystä myös ulkoisten auditointien pohjalta, koska Poliisin laatustrategiassakin mainitut itsearviointit ei välttämättä toimi yksinään laatutoiminnan tarkastelussa, ulkopuolisia silmiä tarvitaan usein puolueettoman palautteen saamiseksi.

Helppokäyttöisiksi ja nopeiksi laatutyökaluiksi voitaisiin esittää haastateltavien mainitsemat asiat kuten tutkimussuunnitelman laatiminen, mallikysymykset ja kuulustelun tarkistuslista. Näistä voisi koostaa myös valtakunnallisen esimerkkimateriaalikansion yhteistyössä poliisin ja psykologien kanssa. Ennen kuulusteluja rikostutkija voisi laatia itselleen esimerkkien pohjalta oman tutkintasuunnitelman, joka laittaisi tutkijan miettimään tarkemmin kuulustelussa esitettäviä kysymyksiä kuulusteluteknisesti ja -taktisesti. Esimerkkimateriaalissa voisi olla koostetusti esitettynä suosituimmat kuulustelumenetelmät esimerkkikysymyksineen rikoslajikohtaisesti. Materiaali voisi auttaa selvittämään kyseisen rikoksen tunnusmerkistöä ja antaisi ideoita tutkijalle siitä, miten lähestyä yksilöllistä tapausta tai tapausta, jollaista ei ole ennen tutkinut. Kuulusteluiden jälkeen käytössä olisi vielä tarkastuslista (checklist), jolla valvottaisiin kuulustelun lopuksi kaikkien asioiden tulleen huomioiduksi. Tällaista yhteistä materiaalikantaa käyttämällä kyettäisiin hyödyntämään organisaation laajaa ja syvää osaamista jokaisessa kuulusteluun valmistautumisessa. Tiedosta rakentuisi yhteinen voimavara, jolla voitaisiin luoda laadullista parannusta. Näin kuulustelut olisivat todennäköisemmin

vähemmän ajasta, paikasta tai tutkijasta riippumatonta. Laadukkaasti kehitetyn esimerkkimateriaalin myötä jokainen laitos voisi ottaa käyttöönsä itselleen räätälöidyn, oman yksikköönsä sopivan esimerkkiaineiston. Tällä mahdollistettaisiin yhtenäisten raamien käyttö laitoskohtainen työkuultuuri huomioiden.

Valtakunnallisen esimerkkimateriaalin sisällöstä ja päivittämisestä voisi vastata Poliisiammattikorkeakoulu ja opettaa sitä osana kuulusteluopintojaan. Poliisiammattikorkeakoulu voisi kartoittaa myös laatuun liittyvän valtakunnallisen koulutustarpeen ja pohtia esimerkiksi verkkokoulutuksen rakentamista. Koulutussisältö olisi suositeltavaa rakentaa yhdessä poliisilaitoksien johdon, laitoksien edustajien, Poliisiammattikorkeakoulun ja Suomen johtavien yliopistojen kanssa, joissa laatuun liittyvää koulutusta opetetaan. Koulutukseen olisi hyvä liittää osio myös psykologiasta, jotta myös tämä tulisi huomioiduksi osaamisen kehittämisessä. Koulutuksen päätavoitteena voisi olla se, että yksittäisellä tutkijalla olisi valmiudet ymmärtää, mitä laadulla tarkoitetaan poliisiorganisaatiossa ja miten sen tulisi näyttäytyä kuulustelussa, kuulustelukertomuksessa ja esitutkinnassa yleisemmin. Nykyisen mallin mukaan tutkijalla tulee olla muutaman vuoden kuulustelukokemus ennen kuulustelukurssille pääsyä ja kurssille menijöitä on enemmän kuin paikkoja. Verkkokoulutusta voisi seurata nykymallia nopeammin Pauli Mäkelän vetämä lähiopetuksena järjestettävä kuulustelukoulutus, joka toimisi syventävänä jatkokoulutuksena tutkijoille. Tämän jälkeen olisi mahdollista osallistua täydennyskoulutuksiin syventämällä osaamistaan työnkuvaansa liittyen esimerkiksi talousrikoskurssilla. Olisi hyvä tarkastella myös mahdollisuutta rakentaa kuulustelukouluttajien koulutus. Poliisilaitoksilla voisi olla kuulustelukouluttajat, joiden tehtävä olisi vastata oman poliisilaitoksen rikostutkijoiden lisäkouluttamisesta ja osaamisen päivittämisessä. Koulutuspäivien sisällön tuottaminen voitaisiin toteuttaa yhteistyössä Poliisiammattikorkeakoulun ja poliisilaitosten kanssa. Tällä mallilla kyettäisiin tarjoamaan suuremmalle määrälle rikostutkijoita lisäkoulutusta sekä ylläpitämään laatuajattelua.

Talousrikostutkinta voisi olla sektorina se, joka alkaisi luoda laadullisesti määriteltyä kuulusteluiden sisältöä ensimmäisenä, sillä jokainen huonosti tutkittu tai tuomioistuimessa hävitty juttu maksaa ja tällöin myös mahdolliset rikoshyödyt jäävät saamatta. Talousrikospuolella on myös käytettävissä enemmän aikaa tutkittaviin juttuihin liittyen, lisäksi KRP:n talousrikostutkijoiden erityisosaamista voisi hyödyntää laadukkaasti kuulustelun rakentamisessa. Laatutoiminnan kehittämisen tuloksia voitaisiin tarkastella esimerkiksi lisätutkintapyyntöjen määrällä, takaisin saadulla rikoshyödyllä, syyteharkinnan prosenttimuutoksilla tai tuomioistuinten päätöksillä hylätä syytteitä.

Opinnäytetyön johdannossa esitettiin kysymys siitä, *voiko kuulustelu olla laadukas, mikäli sen sisällöllinen vastuu on yksittäisellä tutkijalla, vai onko se juuri niin hyvä tai huono, kuin yksittäinen kuulustelija on?* Vastaus on, että kuulustelu voi olla laadukas, mutta nykymallissa piilee riski, että se on juuri niin hyvä tai huono kuin yksittäinen kuulustelija on.

Tutkimuksen kautta esiin tulleet toimenpidesuosituksset voidaan kiteyttää seuraaviin pääkohtiin:

- Laatu järjestelmän implementointi alueellisille poliisilaitoksille
 - Laatu koulutusta johdolle ja henkilöstölle
 - Laatu ympyrän hyödyntäminen kehityksessä
 - Sidosryhmien yhteistyön tehostaminen kuulustelujen laadun määrittelyssä
 - Kuulusteluprosessin työvaiheiden, ohjeiden ja työkalujen tunnistaminen
 - Ulkoisten auditointien käyttöönotto
- Kuulustelukoulutuksen järjestäminen ja sen kehittäminen
 - Fokusta myös kuulustelopsykologiaan
 - Selvittää mahdollisuus poliisilaitoksien kuulustelukouluttajien koulutukselle.

5.2 Oma pohdinta ja jatkotutkimusehdotukset

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, millaisena kuulusteluiden laatu näyttäytyy Pohjanmaan poliisilaitoksen talousrikosyksikön rikostutkijoiden ja Länsi-Suomen alueen erikoissyyttäjän ajatuksissa. Haastatteluiden avulla saatiin tärkeää tietoa kuulusteluiden laadusta ja siitä, miten laatua voisi kehittää. Tulee kuitenkin huomioida, että työssä on tutkittu ainoastaan yhden poliisilaitoksen tiimin toimintaa, joten tuloksia ei voi yleistää. Vaikka haastateltavien määrä oli suhteellisen pieni, ja tutkimusta voidaan pitää siltä osin kapeakatseisenakin, toi haastateltavien pitkä työkokemus näkemuksiin sisältöä – ja siitä tässä tutkimuksessa kyse olikin, ilmiön ymmärtämisestä laaja-alaisesti ihmisten omista näkökulmista käsin. Haastattelututkimus tämän johdosta informaation saamisen kannalta erittäin hyväksi, mutta samalla myös työlääksi johtuen siitä, että aihe oli hyvin laaja.

Tutkimus oli erittäin tarpeellinen ja ajankohtainen, sillä kuulustelujen laatua ei ole juurikaan tutkittu aiemmin. Tutkimuksessa onnistuttiin saamaan esiin laadullisia epäkohtia ja tuomaan esille teoriaa pohjaten mahdollisia ratkaisuehdotuksia. Täten tutkimusta voidaan pitää hyödyllisenä myös käytännön tasolla. Tulevaisuudessa kuulustelujen laatua olisi syytä tutkia enemmän, esimerkiksi valtakunnallisesti määrällisen tutkimuksen menetelmin. Näin saataisiin parempi käsitys laadun tilasta isomassa mittakaavassa. Jatkotutkimuksia kuulustelujen laadusta voitaisiin toteuttaa myös eri sidosryhmille, jotta saataisiin selville eri sidosryhmien käsityksiä ja odotuksia kuulustelujen laadulle. Tämä auttaisi myös laadun käsitteen ja tavoitetilän määrittelyssä. Myös Poliisin laatu strategian tilaa olisi syytä tutkia. Tämän tutkimuksen pohjalta näyttää siltä, ettei laatu strategiaa ole saatu jalkautettua siten, miten siitä strategiassa puhuttiin. Olisi hyvä selvittää, onko strategia edelleen toiminnassa ja mahdollista ottaa käyttöön osana kuulustelujen laadun kehittämistä. Myös yhteenvedossa esitettyjen esimerkkimateriaalien käyttökelpoisuutta ja kehittämistä olisi mielekästä tutkia lisää.

LÄHTEET

Alvesalo, Anne 2003: The Dynamics of Economic Crime Control. The Police College of Finland Espoo 2003.

Armila, Noora 2021: Poliisien käyttämät kuulustelumenetelmät Suomessa. Poliisiammattikorkeakoulu. AMK-opinnäytetyö. Luettavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-202103243775>. Luettu: 15.4.2022.

Arter 2022: PDCA-malli käytännössä laadunhallinnan kivijalkana. Luettavissa: <https://www.arter.fi/pdca-malli-kaytannossa-laadunhallinnan-kivijalkana/>. Luettu 24.4.2022.

Bucy, Pamela H. & Formby, Elizabeth P. & Raspanti, Marc S. & Rooney, Kathryn E. 2012: Why Do They Do it?: The Motives, Mores, and Character of White Collar Criminals. St John's Law review: Vol. 82: 2.

Crosby, Philip B. 1996: Quality Is Still Free: Making Quality Certain in Uncertain Times. McGraw-Hill, New York. October 1, 1995.

Ellonen, Erkki & Karstinen, Eija & Nykänen, Veli-Eino 1996: Kuulustelutaktiikka. Sisäasiainministeriö, Poliisiosasto, Poliisien oppikirjasarja 1996. Oy Edita Ab: Helsinki 1996.

Ellonen, Noora & Rantaeskola Satu 2016: Lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen tutkinta. Poliisiammattikorkeakoulu, poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 24. Suomen Yliopistopaino – Juvenes Print, Tampere 2016.

Fredman Markku & Kanerva Janne & Tolvanen Matti & Viitanen Marko 2020: Esitutkinta ja pakkokeinot, 6., uudistettu painos. Alma Talent: Helsinki. Luettavissa: [https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.polamk.idm.oclc.org/teos/IABBXXBTABHED#/kohta:Sis\(\(e4\)llys/piste:tk](https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.polamk.idm.oclc.org/teos/IABBXXBTABHED#/kohta:Sis((e4)llys/piste:tk). Luettu 2.4.2022.

Geiselman, Edward R. 2012. The Cognitive Interview for Suspects (CIS). American Journal of Forensic Psychology, 30:3.

Geis, Gilbert & Meier, Robert F. & Lawrence M. Salinger 1995: White-Collar Crime. Classic and Contemporary Views. New York: The Free Press.

Gudjonsson, Gisli H. 2003: The Psychology of Interrogations and Confessions: A Handbook. Wiley Series in the psychology of Crime, Policing and Law: Chichester.

Gordon, N. J. & Fleisher, W. L. 2019: Effective Interview and Interrogation Techniques. 4. edition. Academic press: Lontoo.

Granhag, P. & Strömwall, L. & Willen, R. & Hartwig, M. 2013: Eliciting cues to deception by tactical disclosure of evidence: The first test of the Evidence Framing Matrix. *Legal and Criminological Psychology*. 18, 341–355.

Hakamo, Terhi & Jauhiainen, Kirsi & Alvesalo, Anne & Virta, Erja 2009: *Talousrikokset rikosprosessissa*. Tampereen yliopistopaino Oy, Juvenes Print.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2015: *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Gaudeamus Helsinki University Press. Oy Yliopistokustannus, HYY yhtymä. Luettavissa: <https://www.ellibslibrary.com/book/9789524958868>. Luettu 19.4.2022.

Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna 2017: *Tutkimushaastattelun käsikirja*. 1. painos. Osuuskunta Vastapaino 2017.

Innokylä 2022: *Laatupalkintomalli*. Luettavissa: <https://innokyla.fi/fi/tyokalut/efqm-laatupalkintomalli>. Luettu 23.4.2022.

Jokela, Antti 2018: *Rikosprosessioikeus*. Alma Talent: Helsinki. Luettavissa: <https://polamk.idm.oclc.org/login?url=https://verkkokirjahylly.almatalent.fi/teos/18ju433580>. Luettu 15.12.2021.

Jyväskylän yliopisto 2021: *Laadullinen tutkimus*. Luettavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/metelmapolkuja/metelmapolku/tutkimusstrategiat/laadullinen-tutkimus>. Luettu 10.11.2021.

Kaplan, R. & Norton, D.P. 1992): *The Balanced Scorecard – Measures That Drive Performance*. Harvard Business Review. Luettavissa: <https://hbr.org/1992/01/the-balanced-scorecard-measures-that-drive-performance-2>. Viitattu 23.4.2022.

Kaunisto, Jasmin & Kumpuniemi, Minna 2019: *Rikoksesta epäiltyjen kuulustelumenetelmät. Oikeuspsykologian erikoistumiskoulutus 2017–2019*. Åbo Akademi. Kirjallinen tehtävä.

Kaunisto Jasmin & Hyyti Jari & Koskelainen Mari & Nieminen Anna, 2021: *Poliisityön psykologia*. Poliisiammattikorkeakoulu. Grano Oy, Vaasa.

Karstinen, Eija 1998: *Keskustelusta pöytäkirjaksi*. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 2/1998. Oy Edita Ab, Helsinki 1998.

Kirk, Jerome & Marc L. Miller 1998: *Reliability and Validity in Qualitative Research*. Beverly Hills: Sage Publications.

Konkurssiasiamiehen toimisto 2021: Rikosilmoitusta koskeva suositus on päivitetty 21.9.2021. Saatavilla: <https://www.konkurssiasiamies.fi/fi/index/tiedotteet/2021/rikosilmoitustakoskevaasuositustalonpaitetty21.9.2021.html>. Lainattu 8.5.2022.

Krishnan, S.K. 2006: Increasing the Visibility of Hidden Failure Costs. *Measuring Business Excellence*, Vol 10:4, pp. 77–101.

Lahti, Raimo 2007: Talousrikosoikeuden yleisistä opeista. Teoksessa *Talousrikokset*, sivut 3-28. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, vuosikerta n:o 16. Suomalainen lakimiesyhdistys.

Lau, Ronald & Anderson, C. A. 1998: A three-dimensional perspective of total quality management. *International Journal of Quality & Reliability Management*, v. 15, (1), 1998, p. 85-98.

Laurio, Juha-Matti 2020: Talousrikosten ennaltaehkäisy ja havaitseminen. Kauppakamari, Hansaprint Oy 2020.

Lecklin, Olli 2002: Laatu yrityksen menestystekijänä. *Enterprise adviser -kirjasarja*. 4. painos. Kauppakaari, Kerava 2002.

Lumijärvi, Ismo 1999: Laatujohtamisen soveltuvuus julkiselle sektorille. *Hallinnon tutkimus* 3, 180-181.

Lipponen, Toivo 1993: Laatujohtaminen: Laatujohtamistyökalujen valinta ja soveltaminen. Kuopio: Financier Oy. 251 s.

Mansikkamäki, Suvi-Tuuli & Kankaanranta, Terhi & Ranki, Mika & Vesa Muttilainen 2017: Talousrikostutkinta poliisissa vuonna 2015, tutkintahenkilöstölle osoitetun kyselyn tuloksia. Poliisi-ammattikorkeakoulun raportteja 127. Suomen Yliopistopaino, Juvenes Print, Tampere 2017.

Memon, A. & Bull, R. 1999: Interviewing Witnesses: The Cognitive Interview. *Handbook of the Psychology of Interviewing*. Wiley: Chichester. 343–355.

Mäkelä, Pauli 2018: Johdetaanko poliisin suorittamia esitutkintakuulusteluja? Tutkimus poliisin kuulusteluprosessin johtamisesta. Pro gradu -tutkielma, Tampereen Yliopisto, Johtamiskorkeakoulu. Luettavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201901031040>. Luettu 14.12.2021.

Nikkanen, Mikko 2019: Laatu vai laatikkoleikkejä. Poliisi-ammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Luettavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/263105/ON_Nikkanen.pdf?sequence=2&isAllowed=y. Luettu 23.4.2022.

Paajanen, Tiina 2018: Mäkelän kuulustelumallin käyttö Helsingin poliisilaitoksella. Poliisiammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Saatavilla Internetistä: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/158318/ON_Paajanen.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 7.5.2022.

Pitko, Markku 2020: Suomen Standardisoimisliitto SFS Ry. Laadunhallinnan standardit 2021. Luettavissa: <https://materiaalit.sfs.fi/catalog/SFS/r/6129/viewmode=previewview>. Luettu 25.2.2022.

Poliisihallitus 2014: Käsikirja kuulusteluiden kirjaamisesta. Liite. POL-2020/2013/5229

Poliisiammattikorkeakoulu. 2017. Uutinen: Talousrikostutkinnan lisäresurssit eivät näy tuloksissa Luettavissa: <https://polamk.fi/-/talousrikostutkinnan-lisaresurssit-eivat-nay-tuloksissa->. Luettu 12.11.2021.

Poliisi 2020a: Talousrikokset. Luettavissa: <https://poliisi.fi/talousrikokset>. Luettu 12.11.2021.

Poliisi 2020b: Rahanpesu. Luettavissa: <https://poliisi.fi/rahanpesu>. Luettu 12.11.2021.

Poliisi 2021. Koronavuosi haastoi harmaan talouden valvonnan. Luettavissa: <https://poliisi.fi/-/koro-navuosi-haastoi-harmaan-talouden-valvonnan>. Viitattu 12.11.2021

Poliisin laatustrategia 2006: Poliisin ylijohdon julkaisusarja 2, 2006. Luettavissa: <https://www.yumpu.com/fi/document/read/23166386/poliisin-laatustrategia>. Luettu 7.4.2022

Rahanpesu 2022: Luettavissa: <https://rahanpesu.fi/rahanpesu>. Luettu 13.11.2021.

Rantanen, Niko 2020: Talousrikosten selitysmalleja – talousrikosten syyt Suomessa. Poliisiammattikorkeakoulu. AMK-opinnäytetyö.

Rantaeskola, Satu 2019: Rikos ja rikosprosessi. Warelia: Tyrvää-Vammala-Sastamala.

Suomen standardisoimisliitto SFS Ry. 2016: Mitä laatu on. Luettavissa: <https://sfs.fi/mita-laatu-on/>. Luettu 12.2.2022.

Sisäministeriö 2008: Järjestäytyneen rikollisuuden ja terrorismin torjunta. Sisäisen turvallisuuden ohjelman valmisteluun osallistuneen asiantuntijaryhmän loppuraportti. Luettavissa: <https://docplayer.fi/5456643-Jarjestaytyneen-rikollisuuden-ja-terrorismin-torjunta-sisaisen-turvallisuuden-ohjelman-valmisteluun-osallistuneen-asiantuntijaryhman-loppuraportti.html>. Luettu 20.12.2021.

Sisäministeriö 2016: Harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnan toimenpideohjelma vuosille 2016–2020. Toimenpideohjelma.

Sisäministeriö 2020: Hallitus torjuu harmaata taloutta laajalla toimenpideohjelmalla. Luettavissa: <https://tem.fi/-/hallitus-torjuu-harmaata-taloutta-laajalla-toimenpideohjelmalla>. Luettu 20.12.2021.

Sisäministeriö 2022: Talousrikollisuus ja harmaa talous. Luettavissa: <https://intermin.fi/poliisi-asiat/talousrikollisuus-ja-harmaa-talous>. Luettu 12.11.2021.

Syyttäjänlaitos 2022a: Rikosasian käsittely. Luettavissa: <https://syyttajalaitos.fi/rikosasian-kasittely>. Luettu 15.11.2021.

Syyttäjänlaitos 2022b: Esitutkinta. Luettavissa: <https://syyttajalaitos.fi/esitutkinta>. Luettu 15.11.2021.

Sörqvist, L 1998: Identifying the Cost of Poor Quality. Measuring Business Excellence, Vol. 2: 3, 12-17.

Tervonen, Antero 2001: Laadun kehittäminen suomalaisissa yrityksissä. Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu, Tekniikan tiedekunta. Väitöskirja.

Tuurala, Timo 2002: Laatuakatemia, laatutyökaluja. Luettavissa: <http://www.kotiposti.net/tuurala/PDCA.htm>. Luettu 24.4.2022

Tuomi, Jouni & Sarajärvi Anneli 2018: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu paitos. Helsinki, Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012: Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Saatavilla: https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Luettu 11.1.2022.

Uotinen, Marko 2020: Kuulustelumenetelmät ja vilpin tunnistaminen – tarve paradigman muutokseen valheenpaljastustutkimuksessa. Saatavilla Internetistä: <https://journal.fi/ta/article/download/101307/58880>. Lainattu 5.1.2022.

Vero 2021: Harmaa talous. Luettavissa Internetissä: <https://www.vero.fi/harmaa-talous-rikollisuus/torjunta/torjuntatilastot/rikostorjunta/> 29.3.2021. Luettu 12.11.2021.

Vero 2022. Harmaa talous ja talousrikollisuus. Rikostorjunta. Luettavissa: <https://www.vero.fi/harmaa-talous-rikollisuus/torjunta/torjuntatilastot/rikostorjunta/>. Luettu 13.11.2022.

Vero 2022b: Harmaa talous ja talousrikollisuus: harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjuntastrategia ja toimenpideohjelma. Luettavissa: <https://www.vero.fi/harmaa-talous->

rikollisuus/torjunta/torjuntaohjelma/harmaan-talouden-ja-talousrikollisuuden-toimenpideohjelma-2016. Luettu 14.11.2021.

Vuorinen, Sami 2002: Talousrikosten tutkinta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 184. Hakapaino Oy, 2001 Helsinki. Luettavissa: <http://hdl.handle.net/10138/242593>. Luettu 3.12.2021.

LIITE 1: HAASTATTELUKYSYMYKSET

1. Taustatiedot (etunimi, tehtävä, virkaikä)
2. Kerro millaisen perehdytyksen sait urasi alussa kuulusteluihin?
3. Kerro miten ymmärrät käsitteen laatu?
4. Onko laatu sinun mielestäsi mitattavissa oleva asia tai ilmiö?

Kuulusteluiden laatu

5. Mikä on sinun mielestäsi tärkeintä rikoksesta epäillyn kuulustelussa?
6. Määrittele laadukkaan kuulustelun runko?
7. Miten rikoksesta epäillyn kuulustelu rakennetaan talousrikostutkinnassa?
8. Millaiset rikoksesta epäiltyjen kuulustelut ovat mielestäsi laadukkaita?
9. Millaisia kuulustelukysymyksiä ei pitäisi talousrikoksesta epäillylle esittää?
10. Lisäisikö videointi / äänitallenne mielestäsi kuulusteluiden laatua?
11. Kenen vastuulla rikoksesta epäilyn kuulustelun laadun kehittäminen mielestäsi voi olla?

Laatuvaatimukset johtamisen näkökulmasta

12. Onko ylemmän johdon osalta selkeästi määritetty laatuvaatimuksia kuulusteluiden sisältöön?
13. Antaako syyttäjänvirasto laatuun liittyen palautetta tai parannusehdotuksia?
14. Pitäisikö syyttäjän ja poliisin tehdä yhteistyötä kuulusteluiden laatuun liittyen?

Kuulustelijan vaatimukset ja koulutus

15. Määrittele millainen pätevyys (osaamistaso) kuulustelijoilla tulisi olla?
16. Määrittele mielestäsi paras perehdytysohjelma aloittavalle talousrikostutkijalle?
17. Voisiko Poliisilaitoksen organisoimaan perehdytykseen sisällyttää kuulusteluihin liittyvän koulutuksen? ”Näin me kuulustelemme ja varmistamme laadukkaan kuulustelun esitutkinnassa”.
18. Voiko tällä nykyisellä toimintamallilla tuottaa tasaista laatua esitutkinnassa tehtävissä kuulusteluissa, joka olisi ajasta, paikasta ja tutkijasta riippumatonta?
19. Onko mielestäsi mahdollista määrittää laadullisia kriteerejä rikoksesta epäillyn kuulustelun laatuun?
20. Kerro mielestäsi kolme kriittisintä laadunkehittämiseen tähtäävää muutosta, jotka organisaatiossa tulisi tehdä rikoksesta epäillyn kuulustelun laadun kehittämisessä?

LIITE 2: HAASTATTELUKUTSU

Hyvä tutkimukseen osallistuva,

Olen poliisiammattikorkeakouluopiskelija Tommi Arpiainen. Suoritan työharjoitteluni Pohjanmaan poliisilaitoksella, Seinäjoen poliisiasemalla. Teen opinnäytetyötäni aiheesta *Rikoksesta epäillyn kuulustelun laadun varmistaminen yleisimmissä talousrikoksissa*. Taustalla on halu selvittää kuulustelun sisällöllistä laatua ja laatuun liitettäviä kehitystarpeita erityisesti kuulustelutilanteen ja -kysymysten kautta. Tutkimuksesta rajataan pois kaikki muut asianosaiset ja kuulusteluvaiheet.

Opinnäytetyön tulisi antaa käsitys rikoksesta epäillyn kuulustelun laadun nykytilasta ja antaa viitteitä mahdollisista kehityssuunnista sekä luoda tarve mahdollisille jatkotutkimuksille aiheen ympäriltä. Oman kiinnostukseni ja työhistoriani vuoksi haluan selvittää tätä ilmiötä yleisimpien talousrikosten kontekstissa.

Tutkimukseen osallistuminen ja vastaaminen vapaaehtoista. Tulen järjestämään maksimissaan yhden (1) tunnin mittaisen henkilökohtaisen haastattelun, johon sovimme erikseen päivän ja kellonajan, minä tulen tapaamaan sinua, joten sinun ei tarvitse matkustaa haastattelun vuoksi.

Vastaukset käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti eikä vastauksista ei ole mahdollista päätellä henkilöllisyyttäsi. Tutkimusaineisto kerätään ainoastaan tätä opinnäytetyötä varten ja kaikki aineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua.

Tutkimuksen on tarkoitus valmistua kesäkuussa 2022.

Vastaan mielelläni tutkimukseen liittyviin kysymyksiin tommi.arpiainen@poliisi.fi tai tommi.arpiainen@edu.polamk.fi

Kiitos osallistumisestasi tähän tutkimukseen.

Terveisin,

Tommi Arpiainen

p. 0295447507